

KUR'ÂN'DA TASRÎF OLGUSU VE KUR'ÂN KISSALARINDA KARYE/MEDİNE KELİMELERİNİN TASRÎFİ

Ahmet Sait Sıcak*

Öz

Meânî ve beyân sanatları içerisinde ulaşılması zor, kıymeti yüksek bir sanat olarak takdim edilen tasrîf, Kur'ân'ın kendine özgü anlatım tarzını ifade eden üslûplarından biridir. Konunun sunumundaki manaların değişimini ve aynı mananın aktarımında lafızlarda ve üslûpta ortaya çıkan farklılaşmaları konu alan bu sanatın, Kur'ân'da aynı yerleşim yerleri için kullanılan *karye* ve *medîne* kelimeleri üzerinde de câri olduğu görülür. Kur'ânî anlatımda ve Kur'ân kıssalarında genel olarak tarih ve yer bilgisi verilmemekte fakat yerleşim bölgeleri; *karye*, *medîne*, *mısır*, *belde* ve *dâr* gibi farklı kelimelerle isimlendirilmektedir. Bu durum; şahıs, zaman, mekân ve olay örgülerinden müteşekkil anlatım içerisinde hâdisenin geçtiği *mekânın* hangi kelime ile isimlendirildiğini dolayısıyla kullanılan kelimeler arasındaki tasrîfin inceliklerini anlamayı daha da önemli kılmaktadır. Kur'ân'da tasrîf olgusunu ve Kur'ân kıssalarında *karye/medîne* kelimelerinin tasrîfini konu alan bu makalede, Kur'ân'da yerleşim yerlerini ifade eden mezkûr iki kelimenin farklı anlamlara işaret edip-etmediği araştırılacaktır. Yapılan araştırma sonucunda furûk ilminde olduğu gibi tasrîf sanatı açısından da konunun anlatımına, âyetin siyak ve sibakına bağlı olarak *karye* ve *medîne* kelimelerinin Kur'ân'da verilen mesajın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacak nüanslara sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tasrîf, Kıssa, Karye, Medîne, Kehf, Yâsîn

THE CASE OF DİVERSİFY (TASREEF) IN THE QUR'AN AND THE DİVERSİFY OF THE WORD MEDİNA/QARYAA İN THE STORIES (QİSSA) OF THE QUR'AN

The tasreef, which is described as an art that is difficult to reach and highly valuable in the art of declaration and rhetoric, is one of the Qur'anic styles that expresses its unique style of expression. It is seen about this art, which deals with the change of meaning in the presentation of the subject and the differences arising in the transfer of the same meaning in words and style, that it applies to the words qaryaa and Medina which are used for the same settlements in the Qur'an. History and place information are generally not given in the Qur'anic narrative and Qur'anic stories (qissa), but the settlement areas are named with different words such as qaryaa, medina, misr, balda and daar. This

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Makale Geliş Tarihi:25/06/2019, Accepted/Kabul Tarihi: 01/09/2019

Doi: 10.26791/sarkiat.581827

* Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Assistant Professor, Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Theology, Department of Tafsir Hatay, Turkey assicak@mku.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5161-9191>

situation makes it even more important hence the place which the event occurred within the narrative consisting of individual, time, space and events called by which of the word to understand the subtleties of the tasreef among the words used. In this article, which focuses on the phenomenon of tasreef in the Qur'an and the description of the words qaryaa/medina in the Qur'anic stories, it will be investigated whether the two mentioned different words expressing places in the Qur'an will indicate different meanings. As a result of the research, it is seen that the subject of narration in terms of the art of tasreef, and the words of qaryaa and medina depending on the siaq and the sibaq of the verse will contribute to a better understanding of the message given in the Qur'an as it is in the science of furuq.

Keywords: Tafsir, Diversify (Tasreef), Qissa, Qaryaa, Medina, Kahf, Yaseen

GİRİŞ

Tasrîf, literatürde *üslûbü'l-Kur'ân* şeklinde adlandırılan ve Kur'ân'ın kendine özgü anlatım tarzını ifade eden Kur'ân üslûplarından biridir. Tasrîf, Kur'ân konularının anlatımında ortaya çıkan kelime, terkip ve cümle yapılarındaki yer değişikliklerini ifade eder. Kur'ân kıssalarında genel olarak tarih ve yer bilgisi¹ verilmez.² Bu durum, kıssanın geçtiği mekânın hangi kelime ile isimlendirildiğini dolayısıyla yer isimlerini nitelemek için kullanılan lafızları ve bunların arasındaki tasrîfin inceliklerini anlamayı daha da önemli hale getirmektedir.

Kur'ân, her seferinde muhatabın farklı itirazlarına (el-Kehf 18/54) cevap vermek, muhatabı usandırmamak ve sürekli ilgiyi canlı tutmak için benzer konuları çeşitli ifade ve kavramlarla aktarır. Kur'ân'ın benzer konuları değişik ifadelerle aktarması esnasında kullandığı kavramlar, ince ve yüklü manalar içermektedir. Bu manaların tam ve doğru olarak anlaşılabilmesi, ifade değişikliklerinin sebeplerini ve hikmetlerini iyi analiz etmeye bağlıdır. Bu da Kur'ân'daki tasrîf sanatını iyi bilmeyi gerekli kılmaktadır.

Yüce Allah, içinde yaşadığımız âlemde sürekli değişim gösteren kevnî âyetleriyle insanlara zatını, kudretini ve benzersiz sanatını anlatır. Aynı şekilde değişkenlik ve yenilik özelliği gösteren benzer bir anlatım, ezeli hitap olan Kur'ân'da da görülür. Kur'ân'da verilmek istenen mesajlar beyan edilirken her defasında farklı lafız, terkip ve üslûplar kullanılır. Bu kullanımlar içerisinde; evrende kevnî âyetlerde vuku bulan form ve biçim değişimi fiili tasrîf,³ Kur'ân âyetlerindeki değişim ise kavli tasrîf olarak isimlendirilir.⁴ Yapılan bu tasrîf sayesinde bir farkındalık ortaya çıkmakta ve insanlar, içinde buldukları çevreye karşı daha duyarlı olmaktadır. Kâinata meydana gelen gözle görülür bu değişim ve *yinelenmeden yenilenebilme* mucizesi, Kur'ân'da da açık bir şekilde görülmektedir.

Kur'ân'da benzer anlatımları ve üslûb değişimlerini konu alan; tasrîf, 'udûl ve tefennün terimleri arasında tasrîf, Kur'ân'ın "her türlü misali değişik şekillerde açıkladık/صَرَفْنَا" (el-Kehf 18/54) ifadesiyle bizzat kendisine atıf yaparak kullandığı bir kavramdır.

¹ Örnek olarak; Lût Kavmi (eş-Şuarâ 26/160-168), Ashâb-ı Res (Kâf 50/12), Ashâb-ı Eyke (Kâf 50/14) ve Ashâb-ı Uhdûd'un (el-Burûc 85/4-9) buldukları yerler Kur'ân'da açıkça belirtilmemiştir.

² Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*, 4. Baskı (Ankara: Ankara Okulu, 2013), 21.

³ Kur'ân'da iki âyette rüzgârların, bir âyette de bulutların yönlerinin değişmesi, tasrîf kavramıyla anlatılmıştır (el-Bakara 2/164; el-Câsiye 45/5).

⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1971), 5: 3600.

Kur'ân'ın tasrîf konusunda yapmış olduğu bu atıf ve hatırlatma, hem bu kavramı öne çıkarmakta hem de doğal olarak bu tasrîfin nasıl yapıldığını araştırmaya teşvik etmektedir. Bu teşvikin neticesinde tasrîf sanatının kapsamına girebilecek kavramlar üzerinden hareket edilerek; tasrîfin mahiyeti, nasıl yapıldığı ve yapılış hikmetleri üzerinde tespitlerin yapılması son derece önemlidir. Kur'ân'da tasrîf sanatı bağlamında ele alınabilecek kavramlar arasında “*karye*” ve “*medîne*” kavramları da yer almaktadır. Bu iki kavram lafız açısından birbirinden farklı olsa da *toplularak yaşanan bölgeye verilen isim* anlamında aralarında bir yakınlık ve benzerlik vardır. Bu benzerlikten dolayı Kur'ân'da bu iki kavram zaman zaman birbirinin yerine kullanılmıştır. *Karye* ve *medîne* kelimeleri, Kur'ân'da toplam üç kıssada olmak üzere; Kehf ve Yâsîn sûresinde siyak-sibak açısından birbiriyle irtibatlı olarak, Hz. Lût kıssasında anlatılan kavmin yaşadığı şehir hakkında ise siyak-sibak bağlamı olmadan farklı sûrelerde, mekânın özelliğine ve fonksiyonuna göre birbirinin alternatifi olmuştur. Bu çalışmada mezkûr iki kavramdan birisinin diğerinin yerine kullanımı esnasındaki geçişlerde şekil ve mana açısından ne gibi farklılıkların, nüktelerin, inceliklerin ve özelliklerin olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Tüm bunlara ek olarak yapılan araştırma, Kur'ân kavramları arasında tasrîfin nasıl gerçekleştiğini *karye* ve *medîne* kavramları üzerinden ortaya koyarak Kur'ân'ı anlama ve yorumlamada yeni açılımlar ve bakış açıları sunmayı hedeflemektedir. Kur'ân'da genel olarak tasrîf olgusunu ele alan çalışmalar olsa da Kur'ân'da farklı kavramların birbiri arasındaki tasrîfine münhasır bilimsel bir çalışma bulunmadığı için araştırmanın, tefsir ilmi sahasında farkındalık oluşturarak bu alanda yeni araştırmaların yapılmasına da yön vermesi öngörülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmada öncelikli olarak *tasrîf*, *karye* ve *medîne* kelimelerinin etimolojik tahlilleri yapılacak daha sonra ise tasrîf sanatı ekseninde bu iki kavramın Kur'ân kıssalarındaki kullanımları üzerinde durularak Kur'ân'daki genel kullanımına kısaca değinilecektir.

1. Konuyla İlgili Kavramlar

1.1. Tasrîf Kavramı

Tasrîf kavramı ر-ص-ك kökünden türemiştir. Sarf kelimesinin temel anlamı; dirhemin kıymet bakımından üstünlüğü, gümüşün kalitesi ve altının gümüşle satışidir. Altın ve gümüşten birini diğeriyle değiştirdiğinden (tasrîf) dolayı kuyumcuya *sayrafî* “الصَّيْرَفِيُّ” denir.⁵ Sarf ayrıca; bir şeyi bir halden başka bir hale sokma, bir şeyi başka bir şeyle değiştirme⁶ ve gözle görülür dönüşüm anlamına gelir.⁷ Bu kökten türeyen tasrîf kavramının temel anlamı ise “اشتقاق بعض من بعض” “bir parçanın başka bir parçadan türemesi”dir.⁸ Tasrîf ayrıca şekil değişikliğini ifade eden “التَّغْيِيبُ” kavramıyla da açıklanmıştır.⁹

Kelimelerin farklı kalıplara dönüşümünü ve yapılarını inceleme bilimi olarak bilinen sarf ilmiyle (morfoloji) tasrîf arasında yakın bir anlam ilişkisi vardır. Nasıl bir kelime

⁵ Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. Mehdî Mahzûmî - İbrâhim Sâmerrâî (Beyrut: Dâru mektebetü'l-hilâl, ts.), 7: 109.

⁶ Zeynüddîn Muhammed Abdür-rauf b. Tâcilârifin b. Ali Münâvi, *et-Tevkîf 'alâ mühimmâti't-ta'arîf* (Kâhire: Âlemi'l-kütüb, 1411/1990), 215.

⁷ Muhammed Hasan Hasan Cebel, *el-Mu'cemü'l-iştikâkiyyü'l-müessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 1431/2010), 3: 1218.

⁸ Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, 7: 109.

⁹ Muhammed b. Muhammed Abdürrezzâk el-Hüseynî Ebû'l-Feyz ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs* (B.y.: Dâru'l-hidâye, ts.), 24: 20.

başka bir form ve biçime girerken sarf adını alıyorsa Kur'ân'da da birbiriyle konu ve üslûp açısından benzerlik gösteren farklı form ve biçimdeki anlatımlar, tasrîf olarak adlandırılabilir.

Sarf kökü Kur'ân'da türevleriyle beraber 30 yerde geçmektedir. Tasrîf formu ise 10 yerde fiil, iki yerde mastar şeklinde toplam 12 yerde tekrar eder. Tasrîf kavramı mastar halinde geçtiği yerlerde; rüzgârların tasrîfini (yön değiştirmesi) niteleyerek (el-Bakara 2/164; el-Câsiye 45/5) fiili değişim ve dönüşümü ifade etmektedir. Diğer yerlerde ise Kur'ân üslûbuna ait kavli tasrîfi ifade edecek şekilde geçmektedir. Müfessirler Kur'ân'da geçen tasrîf kavramını; tebdîl,¹⁰ tebyîn,¹¹ tafsîl,¹² tefsîr,¹³ terdîd,¹⁴ tavzîh,¹⁵ tekrîr,¹⁶ tahvîl,¹⁷ tağyîr,¹⁸ tesvîk, tenvi',¹⁹ ta'dîd²⁰, taklîb²¹ ve te'kid²² gibi kavramlarla açıklamışlardır.

Müfessirler tasrîf âyetlerini açıkladıkları yerlerde tasrîfin biçimsel yönünü farklı ifadelerle dile getirmişlerdir. Bunlardan öne çıkanları: “في أمور شتى”²³ “çeşitli şekillerde”, “تصريفاً مثل هذا”, “تصريفاً معان متغايرة”, “فarklı manalarda”, “في كل وجه”, “bu şekle benzer şekilde”, “مرة هكذا، ومرة هكذا”²⁷ “bazen bu şekilde bazen daha

¹⁰ Şehâbeddîn Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvi: İnâyetü'l-Kâdî ve kifâyetü'r-Râzî 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvi* (Beyrut: Dâru sadr, ts.), 4: 176.

¹¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (B.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 12: 25.

¹² Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrâhîm - Ğanîm b. Abbâs b. Ğanîm (Riyad: Dâru'l-vatan, 1418/1997), 2: 133.

¹³ Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme (B.y.: Dâru tayyibe, 1999), 3: 312.

¹⁴ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyyân Esîru'd-Dîn el-Endelûsî, *el-Bahru'l-muhîr fi't-tefsîr*, thk. Sıdkı Muhammed Cemîl (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1420/2000), 4: 608.

¹⁵ Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422/2001), 2: 331.

¹⁶ Şerifeddîn el-Huseyn İbn Abdullâh et-Tîbî, *Fütûhu'l-ğayb fi'l-keşfi 'an kinâ'i'r-rayb (Hâşiyetü't-Tîbî 'ale'l-Keşşâf)*, thk. İyâd Muhammedu'l-Ğûc (B.y.: Câizatü debi'd-devliyye li'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1434/2013), 6: 206.

¹⁷ Tîbî, *Fütûhu'l-ğayb fi'l-keşfi 'an kinâ'i'r-rayb (Hâşiyetü't-Tîbî 'ale'l-Keşşâf)*, 11: 259.

¹⁸ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvi*, 6: 59.

¹⁹ Ebû Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdullâh b. Nâsır Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fi tefsîri Kelâmi'l-Mennân* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 256.

²⁰ Abdülkerîm Yûnus Hatîb, *et-Tefsîru'l-Kur'ânî li'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru'l-fikri'l-'Arabî, ts.), 4: 255.

²¹ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs: Tertibu's-süver hasebe'n-nüzûl* (Kahire: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1383/1963), 4: 133.

²² Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr* (Kâhire: Dâru's-selâm, 1424/2003), 3: 1738.

²³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, thk. Abdullah Mahmud (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâs, 1423/2003), 1: 582.

²⁴ Ebû'l-Leys İmamülhüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî: Bahru'l-'ulûm* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1413/1993), 1: 505; Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbüri es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İbn Âşûr (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 2002), 4: 177.

²⁵ Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî el-Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî en-nuket ve'l-'uyûn*, thk. es-Seyyid İbn Abdü'l-Maksûd b. Abdü'r-Rahîm (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.), 2: 153.

²⁶ Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî en-Nisâbüri, *et-Tefsîru'l-basît*, thk. Lecnetün İlmiyyetün mine'l-Câmiati bi sebkihi ve tensikihî (B.y.: İmâdetü'l-bahsi'l-ilmî, Câmiati'l-İmâm Muhammed b. Suûdü'l-İslâmiyye, 1430), 8: 338.

²⁷ Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 2: 133.

başka”, “مُتَوَاتِرَةً خَالًا بَعْدَ خَالٍ”²⁸ “şekilden şekle birbirini takip ederek”, “وجعلناه مكانا”³¹ “على أساليب مختلفة”, “her yerde”, “في كُلِّ مَوْطِنٍ”³⁰ “tekrar için tasrîfe yer ayırdık”, “للتكرير”²⁹ “farklı üslûplarda”, “بوجوه مختلفة”, “farklı mana ve şekillerde”, “وجوه كثيرة في سائر”³² “diğer yerlerde birçok şekilde”, “على أنواع شتى”³⁴ “farklı türlerde”, “وجوه”³³ “söz söyleme biçimleri” ve “في كل مقام بما يناسبه”³⁶ “her makamla münasip şekilde”dir.

Terim olarak tasrîf birkaç farklı şekilde tanımlanmıştır. Sarf ilmi ıstılahında tasrîf, farklı manalar elde etmek için mastar bir kelimenin değişik vezinlere dönüştürülmesi olarak tarif edilir.³⁷ Müfessirler tasrîf kavramını Kur'ân'da geçen manaları çerçevesinde izah etmişlerdir. Bursevî (ö. 1137/1725) Haddâdî'nin (ö. 400/1010) tasrîfi, “manayı tam olarak ortaya çıkaracak yönler yönlendirmek” şeklinde açıkladığını aktarır. Beyzâvî (ö. 685/1286) tasrîfi “bilinen manayı, sarf yönünden takip eden manalara uygulamak” ve “bir şeyin bir halden başka bir hale geçmesi” şeklinde tanımlar.³⁸ Hafâcî (ö. 1069/1659) ise Beyzâvî'nin bu yaklaşımını geliştirerek tasrîfi, “bir halin başka bir hale dönüşümü”,³⁹ “bir şeyi bir halden başka bir hale ibareleri değiştirerek tekrarlamak” şeklinde tanımlamış ve bu tanımları da, “bir meramın değişik ibarelerle ifade edilmesi”⁴⁰ ve “bazı manalar hakkında üslûp ve ibarelerin değişmesi” şeklinde açıklamıştır.⁴¹ Kendinden önceki müfessirlere göre daha net bir tanımlamada bulunan Şevkânî'ye (ö. 1250/1834) göre tasrîf, “صَرَفُ الشَّيْءِ مِنْ جِهَةٍ إِلَى جِهَةٍ”, “bir şeyi bir yönden başka bir yöne çevirme” ve “المُعَايِرَةُ”, “farklı olan, değişiklik gösteren” demektir.⁴² O, tasrîfi, “ضُرُوبٌ الْقَوْلِ” “sözün çeşitlerinin” açıklanması ve tekrar edilmesi şeklinde izah etmiştir. Bu tanımlara ek olarak tasrîf, Yüce Allah tarafından Kur'ân'da zikredilen konuların değişik yollarla farklı form ve yapılarla yeniden ifade edilmesi şeklinde de tanımlanabilir. Bu tanımda geçen form ve yapılar, lafız ve terkipleri kapsamaktadır. Kur'ân üslûbu içerisinde ayrı bir anlatım tarzı olarak ortaya çıkan tasrîf sanatı, özgün kelime ve terkiplerle anlatılmak istenen manaların ortaya çıkmasında önemli bir işlev görmektedir.

²⁸ Ebu Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3. Baskı (Beirut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1420/1999), 13: 106.

²⁹ Tîbî, *Fütûhu'l-ğayb fi'l-keşfi 'an kinâ'i'r-rayb (Hâşiyetü't-Tîbî 'ale'l-Keşşâf)*, 9: 302.

³⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 3: 32.

³¹ Ebüssuûd Efendî, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beirut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, ts.), 5: 174.

³² Ebû Saîd Nasrûddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (Beirut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1418/1997), 3: 266.

³³ Muhammed Said Cemaleddîn Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, thk. Muhammed Bâsil (Beirut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1418/1998), 4: 459.

³⁴ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menâr* (Kahire: el-Heytü'l-Mısriyetü'l-âmme li'l-kitâb, 1411/1990), 7: 549.

³⁵ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 4: 133.

³⁶ Muhammed Emin b. Abdullah b. Yusuf b. Hasan Urammî Alevî Esyûbî el-Hererî, *Tefsîru hadâiki'r-ravh ve'r-reyhân fi ravâye 'ulûmi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru tavkî'n-necât, 1421/2001), 8: 536.

³⁷ Kâdî Abdünnabî b. Abdürresûl Ahmednagarî, *Câmi'u'l-'ulûm fi istilâhâti'l-fünûn (Düstûru'l-'ulema)* (Beirut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1420/2000), 1: 204.

³⁸ Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, 2: 176.

³⁹ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*, 4: 176.

⁴⁰ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*, 6: 34.

⁴¹ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*, 6: 59.

⁴² Muhammed b. Ali b. Muhammed Abdullah eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Dimeşk, Beirut: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1414/1994), 3: 272.

Reşîd Rızâ (1865-1935) tasrîfi, meânî ve beyân sanatlarının içerisinde ulaşılması zor, kıymeti yüksek bir sanat olarak takdim eder.⁴³

Zürkânî'ye (ö. 1367/1948) göre tasrîf, üslûbî i'câz türlerinden biridir.⁴⁴ Çağdaş müfessirlerden Ebû Zehre (1898-1974) de bu konuyu detaylı bir şekilde ele alarak⁴⁵ Kur'ân'daki tasrîfin i'câzın sırlarından biri ve belâgatın mertebelerinin en üstünü olduğunu ifade eder.⁴⁶ Ebû Zehre Kur'ân'da iki çeşit tasrîf olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi mana tasrîfi, diğeri ise lafız ve üslûp tasrîfidir. Mana tasrîfinde, birçok yerde tasrîfin tamamında anlam tek olur, fakat her defasında dikkat çekici manalar mevcuttur. Lafızlar değişse veya birbirine yakın olsa hatta lafızdaki ibareler bazen aynı kalsa da bu yine mana tasrîfidir.⁴⁷ Bu açıklama bazı lafız tasrîflerinin aynı zamanda mana tasrîfi olarak da ele alınabileceğini göstermektedir. Suret değişikliği şeklinde ortaya çıkan söz ve lafız tasrîfi, Kur'ân'ın beyânî ve üslûbî özelliklerinden biridir.⁴⁸ Tanımlarına bakıldığında lafız tasrîfinin, Kur'ân'da aynı veya farklı lafızlarla birden fazla tekrar eden âyetleri konu edinen *lafzî müteşâbih*⁴⁹ ilmiyle de benzer özellikler gösterdiği söylenebilir.

Tasrîfin gayesi, tebyîn ve mananın ortaya çıkmasını pekiştirmektir.⁵⁰ Kur'ân'da tasrîfin amacı; açıklama, anlama, düşünüp ibret alma ve şükretme şeklinde açıklanmıştır (el-En'âm 6/65, 105; el-A'râf 7/58; el-İsrâ 17/41). Bir diğer anlatımla tasrîfin işlevi tebyîn, gayesi ise tefhîmdir. Mekkî sûrelerde tasrîflerin daha belirgin olduğu ifade edilmiştir.⁵¹ Kur'ân'ın bir özelliği olarak ortaya çıkan tasrîf sanatı, farklılık ve incicami bir arada barındırmaktadır. Bu yönüyle Kur'ân, monotonluktan uzak bir üslûp özelliğine sahiptir. Tasrîf sanatında değişiklik, çeşitlilik ve canlılık gibi özellikler, insanın psikolojik yapısında var olan değişiklik beklentisine de hitap etmektedir. Kur'ân'da insanların ihtiyacı olan her mesel, kıssa ve konu tekdüzeliğe düşülmeden farklı formatlarla anlatılmıştır.⁵²

Kur'ân'da anlatılan konuların tasrîf sanatı kapsamında incelenebilmesi için aynı mevzu ve kavramların, birbiriyle alakalı olması ve temel mananın tekrar etmesi

⁴³ Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menâr*, 7: 548.

⁴⁴ Muhammed Abdülazîm Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, 3. Baskı (Kahire: Matbaatü İshâ el-bâbî el-Halebî, ts.), 2: 322.

⁴⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. İrfan Kuşçu, "Muhammed Ebû Zehra'nın Tasrîf Anlayışı", *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2016): 73-98.

⁴⁶ Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed Ebû Zehre, *Zehratü't-tefâsir* (Kahire: Dâru'l-fikri'l-'Arabi, ts.), 8: 4388; Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed Ebû Zehre, *el-Mu'cizetü'l-kübrâ el-Kur'ân* (B.y.: Dâru'l-fikri'l-'Arabî, ts.), 157.

⁴⁷ Ebû Zehre, *el-Mu'cizetü'l-kübrâ el-Kur'ân*, 117.

⁴⁸ Ebû Zehre, *el-Mu'cizetü'l-kübrâ el-Kur'ân*, 157.

⁴⁹ Kur'ân-ı Kerîm'deki lâfzî müteşâbih; "bazı Kur'ân âyetlerinin, Kur'ân kıssalarında veya konularında, mana bir olduğu halde belâgî bir maksatla takrîri murad olunan (belâgat ilminde otorite, rusûh sahibi âlimlerin dışında kimsenin idrak edemeyeceği) ince bir anlamı ifade etmek için, benzer lafızlarla, değişik şekiller ve farklı fâsılalarla, takdîm ve te'hîr, ziyade ve noksanlık, zikr ve hazf, ma'rife ve nekre, şeddeli ve şeddesiz, müfred ve cemî', îcâz ve itnâb, bir harfin veya kelimenin başka bir harfle veya kelime ile ibdâli/değiştirilmesi vb. üslûplarla birden fazla ve değişik yerde zikredilmesini araştıran ilimdir." Muhammed Aydın, *Kur'ân'da Benzer Âyetlerdeki Anlatım Farklılıkları* (Sakarya: Değişim Yayınları, 2001), 28.

⁵⁰ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 3: 266; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 3: 171.

⁵¹ Kuşçu, *Kur'an'ın Tasrîf Üslûbu (Tahlili ve Temellendirilmesi)* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 97.

⁵² Kuşçu, *Kur'an'ın Tasrîf Üslûbu (Tahlili ve Temellendirilmesi)*, 159.

gerekmektedir.⁵³ Çünkü tasrîf kavramının yapısında, şekilsel çokluk ve farklılık vardır. Nitekim İbn Âşûr bu hususta tasrîfin çokluğu gerekli kılacağını belirtir.⁵⁴ Bir şeyin farklı olabilmesi için o şeyin çeşitlerinin olması gerekir. Bu bağlamda Kur'ân'da geçen *karye* ve *medîne* kavramlarının tasrîf sanatı kapsamında değerlendirilebilmesi için her iki kavram aynı konu ve terkipler içerisinde birbirinin yerine kullanılmış olmalıdır.

1.2. Karye Kavramı

Karye, etimolojik açıdan كرى-رى kökünden türemiştir. *Karye* kelimesinin mastarı “قَرَى”, “قَرَى” şeklinde gelmektedir. Suyun havuzda birikmesine *karye* “القَرَى”, biriken suya da *kirâ* “القَرَى” denmektedir. Kary kökünden türeyen *mikrât* “المقارة” büyük havuz, misafir ağırlanan kâse ve *mikrâtın* çoğulu olan *mekârî* ise “المقاري” kazanlar anlamına gelmektedir.⁵⁵ Su içilen büyük kap da *mikrâ* “المقَرَى” olarak isimlendirilir. Devenin yiyeceğini çenesinde biriktirdiği zaman “هِيَ تَقْرِي” denir. Yarada iltihabın birikmesini ifade etmek için de “المِدَّةُ تَقْرِي فِي الْجَرْحِ” “yarada iltihap birikiyor (oluşuyor)” denilir. Havuzda suyun birikmesi ifade edilirken de aynı kök kullanılır.⁵⁶

Karye “قَرَى” kökünden türeyen *karye* “قَرِيَّةٌ” kelimesinin çoğulu *kurâ* “قَرَى”dır. Bazı dilciler *karye* kelimesini, yönelmek manasına gelen *karv* “قرو” kökünü açıkladıkları yerde zikretmişlerdir.⁵⁷ *Karye*, şehirlerde ve diğer yerlerde bulunan, binalarla bağlantısı olan ve kararların alındığı her mekân olarak tanımlanmıştır. *Karyetü'n-neml* “قَرِيَّةُ النَّمْلِ” “karınca yuvası” ile karınca toprağının biriktiği yer, *Karyetü'l-ensâr* “قَرِيَّةُ الْأَنْصَارِ” denildiğinde ise Medine anlaşılır.⁵⁸ *Karyetü'n-neml* aynı zamanda zemzemin isimlerinden biridir.⁵⁹ *Karye, misru'l-câmi'* (büyük şehir) olarak da adlandırılmıştır. *Karye* kelimesinin bir diğer anlamı ise ziyaretçilerle dolup-taşan beldedir.⁶⁰ *Karye* kelimesinin türediği kelime köküne bakıldığında esas anlamın, yapısında hareket olan belli bir bölgedeki yoğun toplanmayı ifade ettiği görülür.⁶¹ Suyun toplanması, misafirlerin toplanması, ağırlanması ve insanların bir yerde toplanması *karye* kelimesinin kök yapısında bulunan başlıca anlamlardır.

Karye kökünden türeyen *karye* kelimesi tekil, ikil ve çoğul şekilde Kur'ân'da sadece isim olarak 57 kez zikredilmiştir. *Karye* kelimesi 37 yerde tekil, bir yerde ikil ve 19 yerde ise çoğul olarak geçmektedir. *Karye*, Kur'ân'da insan topluluklarının yaşadığı her çeşit yerleşim yeri manasında kullanılmaktadır. Kur'ân'daki kullanımları ayrıca; hem geçmiş ümmetlerin yaşadıkları yerleşim yerlerini hem nüzûl döneminde mevcut olan yerleşim merkezlerini hem de tüm insanların yaşadıkları yerleşim bölgelerini ifade edecek

⁵³ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 5: 174.

⁵⁴ Muhammed Tâhir b. Âşûr et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-tenvîr: tahrîru'l-ma'ne's-sedîd ve tenvîru'l-'akli'l-cedîd min tefsîri'l-Kitâbi'l-Cedîd* (Tunus: Dâru't-Tûnusiyye li'n-neşr, 1404/1984), 2: 86.

⁵⁵ İbrahim b. Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süver* (Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-İslâmiyye, ts.), 10: 248.

⁵⁶ Muhammed b. Ahmed el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luga* (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1421/2001), 9: 208.

⁵⁷ Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, 5: 203.

⁵⁸ Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 39: 282.

⁵⁹ Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 39: 288.

⁶⁰ Ahmed Ubeyd el-Kubeysî, *Mevsûatü'l-kelîmeti ve ehavâtiha fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru'l-marife, ts.), 10: 130.

⁶¹ Cebel, *el-Mu'cemü'l-iştikâkiyyü'l-müessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 4: 1757.

kapsama sahiptir. Kur'ân'da *karye* kavramıyla bahsedilen yerleşim yerleri genel olarak *ülke, bölge, şehir, kasaba ve kale* anlamlarındadır.⁶²

Arap dilinde kullanılan *karye*, örfte kullanılan *karye* kavramından farklıdır. Örfte küçük yerleşim birimini ifade etmek için *karye*, büyük yerleşim birimlerini ve şehirleri ifade etmek için *medîne* kullanılır. Hâlbuki Arap dilinde ve Kur'ân ıstılahında *karye*, hem küçük yerleşim beldelerini hem de büyük yerleşim birimlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bunun en bariz örneklerinden birisi de Mekke'nin, *Ümmü'l-kurâ* (şehirlerin anası) küçük ve büyük beldelere merkez olarak isimlendirilmesidir (eş-Şûrâ 42/7).⁶³ Ebû Zehre *karyenin* Kur'ân'da büyük şehir için kullanıldığını söyler.⁶⁴ Peygamberlerin daima büyük şehirlerden, *ehl-i karyeden*, seçildikleri, köy ve kırsaldan olmadıkları ifade edilmiştir.⁶⁵ Meydânî (1926-2004) ise peygamberlerin başkentlere geldiğini çünkü başkentlere giden mesajların kısa süre içinde hem o ülkenin halkına hem de komşu ülkelere yayılacağını ifade eder.⁶⁶ Elmalılı (1878-1942), *karyenin* Kur'ân'da köy, şehir ve memleket gibi cemiyet ve medeniyet mahalli olan yerler ve halkı için kullanıldığını belirtir.⁶⁷ Kur'ân'da *karye* kelimesine anlam bakımından yakın olanlar arasında *medîne, beled, dâr ve mısır* kavramları bulunmaktadır.⁶⁸

1.3. Medîne Kavramı

Medîne kelimesinin etimolojik açıdan iki farklı kökten geldiği söylenmiştir. Bunlardan birincisi “مَدَنٌ” köküdür. Çoğulu *medâin* ve *müdüin* şeklinde gelir. Çoğu dilciler *medîne* kelimesinin “مَدَنٌ” kökünün *müdûn* “مُدُونًا” mastarından türemiş olduğunu belirtir. *Müdûn* kökünden türeyen *medîne* kelimesi fiil olarak, *bir yerde ikamet etmek* anlamındadır. Elmalılı'ya göre bu kökten türeyen *medîne*, *bir yerde ikamet etmek* manasıyla sosyal topluluk anlamında büyük şehirlere isim olmuştur.⁶⁹ Aynı kökten türeyen *temdîn* kelimesi ise şehirleşmeyi ifade eder.⁷⁰ Sözlüklerde *medîne*, muhkem bir yerde kalenin inşa edildiği her mekân şeklinde de tanımlanmıştır.⁷¹

Medîne kelimesinin türediği söylenen diğer kök ise *deyn* “دَيْنٌ”dir. *Deyn* kökünden türediği anlama göre *medîn* erkek köle, borçlu; *medîne* ise, kadın köle, memlûke, eme (cariye) gibi anlamlara gelir.⁷² Karâfî (ö. 684/1285) *medîne* kelimesinin itaat anlamına gelen *idâne*den türediğini belirterek bundan dolayı “her *medîne karyedir*, fakat her *karye medîne* değildir” demiştir. Karâfî ayrıca bir *karyede* kendisine itaat edilen bir yönetici

⁶² Necla Yılmaz, *Kur'ân'da Karye Kavramı* (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2015), 22.

⁶³ Muhammed b. Salih Useymin, *Tefsîru'l-Fâtîha ve'l-Bakara* (Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1423/2003), 1: 199.

⁶⁴ Ebû Zehre, *Zehratü't-tefâsir*, 8: 4407; 9: 4496.

⁶⁵ Ahmed Hatiyye, *Tefsîru's-şeyh Ahmed Hatiyye* (el-Mektebetü's-Şâmiletü'l-Hadîse: Erişim: 22 Haziran 2019, <https://al-maktaba.org/book/32198/1070#p1>), 142: 6.

⁶⁶ Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Meâricü't-tefekkür ve dekâiki't-tedebbür, Tefsîrun tedebbüriyyun li'l-Kur'âni'l-Kerîm bi hasebi tertîbi'n-nüzûli vifka menheci kitâbi "Kavâidü't-tedebbüri'l-emseli li Kitâbillâhi Azze ve Celle"* (Dimeşk: Dâru'l-kalem, 1420/2000), 5: 439-440.

⁶⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 5076.

⁶⁸ Kubeysî, *Mevsûatü'l-kelime ve ehavâtiha fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 10: 130-131.

⁶⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4: 2223-2224.

⁷⁰ Ebû Abdullah Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr Abdülkâdir er-Râzî, *Muhtârü's-sihâh* (Beirut: Mektebetü'l-'asriyye, 1999/1420), 292; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 36: 156-157.

⁷¹ Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, 8: 53; Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, 14: 103; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 36: 156.

⁷² Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, 8: 53; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 36: 156-157.

bulduğunda oranın *medîne* olduğunu belirtir.⁷³ Elmalılı *deyn* kökünün; mülk, taat, ceza ve siyaset manasına geldiğini bundan dolayı *medînenin*; mülk ve taat yeri, memleket veya inzibat ve siyaset altında, memlûke anlamıyla büyük şehirlere isim olduğunu söyler.⁷⁴

Medîne kelimesinin temel anlamlarından birisi de korunaklı büyük şehirdir.⁷⁵ Bazı dilciler *medyen* kelimesinin acem bir isim olduğunu söylemişlerdir. Bazılarıysa dilde “فعليل” vezninin bulunmadığını gerekçe göstererek *medyen* kelimesinin başındaki mimin zâid olduğunu, bundan dolayı *medyenin* “مدن” kökünden türemediğini, “مفعل” vezninde geldiğini ifade etmişlerdir.⁷⁶ Bu durumda *medyen* kelimesi, “دين” kökünden türemiş bir isimdir. *Medîne*, sözlüklerde eski dönemlerde kalelerle korunan yerleşim yerleri şeklinde de tanımlanmaktadır. *Karye* ve *medîne* arasındaki önemli farklardan birisinin *karyenin* korunaklı bölgelerden uzak yerleşim bölgelerini, *medînenin* ise düşmanlara karşı güvenli ve korunaklı bölgelerde inşa edilen yerleşim yerleri ifade etmesi olduğu söylenilmiştir.⁷⁷

Medîne kelimesi Kur'an'da üç yerde *medâin* şeklinde çoğul, 14 yerde ise *medîne* şeklinde tekil olmak üzere toplam 17 kez geçmektedir. Hz. Şuayb'ın yaşadığı şehrin adı olan *Medyen* kelimesi ise Kur'an'da 10 yerde zikredilir.

2. Tasrîf Sanatı Açısından Kur'an'da Karye ve Medîne Kavramları

Karye ve *medîne* kavramları arasında yukarıda yapılan tanımlamalara göre lafız tasrîfi ilişkisi olduğu görülür. Çünkü her iki kelime morfolojik bir farklılığın ötesinde aynı zamanda suret olarak da birbirinden farklıdır. Bu iki kavramın, insanların toplu olarak yaşadıkları yerleşim yerlerine verilen mekân isimleri olması açısından aralarındaki ilişki mana tasrîfi şeklinde ortaya çıkar. Eğer Kur'an'da sadece *karye* ya da sadece *medîne* kavramı incelenmiş olsaydı bu durumda mana tasrîfinden söz edilebilirdi. Örneğin *karye* kelimesinin Kur'an'da tekil-ikil-çoğul gibi kullanımlarının manaya etkisi araştırıldığında lafız tasrîfi, *karye* kavramının geçtiği yerlerde hangi anlamlarda kullanıldığı incelendiğinde ise mana tasrîfi gündeme gelecektir. Bu bağlamda Kur'an'da yapılan kavram çalışmalarını hem lafız hem de mana tasrîfi taksimi altında değerlendirmek mümkündür.

Kur'an'da *karye* ve *medîne* kavramları arasında lafız açısından tasrîf ilişkisinin belirgin bir şekilde ortaya çıktığı âyetlerin; Kehf ve Yâsîn sûresinde ayrıca Hz. Lût kıssasının anlatıldığı sûrelerde bulunduğu tespit edilmiştir. Kehf ve Yâsîn sûrelerinde kıssalar anlatılırken bu iki kavramın aynı kıssa içerisinde aynı yerleşim birimiyle ilgili olarak birbirinin yerine kullanıldığı görülür. Hz. Lût kıssasının anlatıldığı Hicr sûresinin 67. âyetinde *medîne* kavramı zikredilirken bu kıssanın anlatıldığı diğer sûrelerde *medîne* kavramının yerine *karye* kavramının tercih edildiğine şahit olunur. Konu işlenirken önce Kur'an'da aynı pasajda anlatılan Kehf sûresinde Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır arasında geçen kıssada yer alan *karye* ve *medîne* tasrîfi, daha sonra Yâsîn sûresinde *karye* *ashabının* ve şehrin uzağından gelen adamın anlatıldığı kıssadaki tasrîf incelenecektir. Sonra

⁷³ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrrahmân el-Mısrî el-Karâfi, *ez-Zahîre* (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1994), 10: 285.

⁷⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4: 2223-2224.

⁷⁵ Cebel, *el-Mu'cemü'l-iştikâkiyyü'l-müessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 4: 2047.

⁷⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Berri el-Makdisi İbn Berrî, *Fi't-ta'rib ve'l-mu'arreb* (*Hâşiyetu İbn Berrî 'ala kitâbi'l-mu'arreb*), thk. İbrâhim Samerrai (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, ts.), 148.

⁷⁷ Cebel, *el-Mu'cemü'l-iştikâkiyyü'l-müessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 4: 2047.

Kur'ân'da farklı sûrelerde yer alan Hz. Lût kıssasında geçen tasrîf ele alınacak, ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıklar tespit edilecektir. Son olarak da tasrîf sanatı ekseninde *karye* ve *medîne* kavramlarının Kur'ân'daki genel kullanımına kısaca temas edilecektir.

2.1. Kehf Sûresindeki Karye ve Medîne Tasrîfi

Kehf sûresinde Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır arasında geçen üçüncü olayda, âyetin ilk bölümünde Hz. Mûsâ ve Hızır'ın bir şehrin (*karye*) halkına gelip onlardan yiyecek istedikleri, halkın ise onları konuk etmedikleri zikredilir. Âyetin sonraki kısmında orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarı görüp Hz. Hızır'ın o duvarı düzelttiği, Hz. Mûsâ'nın, "İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın" dediği anlatılmaktadır (el-Kehf 18/77). Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır'ın başlarından geçen olayların hikmetlerinin ve te'villerinin açıklandığı 82. âyette ise duvarın şehirdeki (*medîne*) iki yetim çocuğa ait olduğu, altında onlara ait bir hazinenin bulunduğu ve babalarının da salih bir insan olduğu zikredilmektedir (el-Kehf 18/82). Aynı pasaj içerisinde kıssa anlatılırken yiyecek istenen ve düzeltilen duvarın bulunduğu yer *karye* lafzıyla, kıssanın te'vili yapılırken de aynı yer *medîne* lafzıyla ifade edilmiştir.

Bu iki âyetteki farklı kullanım, müfessirlerin⁷⁸ dikkatini çekmiş ve bu hususta çeşitli açıklamalarda bulunmalarına kaynaklık etmiştir. Bazı müfessirler âyetin tefsirini yaparken tasrîf yapılan kelimenin ilk geçtiği yerdeki müterâdifini kullanmış,⁷⁹ bazıları ise âyette geçen *medînenin*, kıssanın baş tarafındaki *karye* olduğunu belirtmiş⁸⁰ veya *medînenin karyenin* ismi olduğunu,⁸¹ birbirleriyle isimlendirilebileceklerini söyleyerek⁸² kelimeler arasındaki değişimi vurgulamışlardır.

Fahreddîn Râzî (ö. 606/1210) kelimelerdeki bu farklılığı, isimlendirme ve bir incelik olarak tespit eden ilk müfessirdir. O, bu konuda herhangi bir açıklama yapmamıştır.⁸³ Nîsâbü'rî (ö. 730/1329) aynı yerleşim biriminin *karyeden* sonra *medîne* ile ifade edilmesinin *karyenin medîneye* zıt bir kelime olmadığını ayrıca her ikisinde de *toplama* ve *ikamet* manalarının gözetildiğini gösterdiğini dile getirir.⁸⁴ İbn Kesîr (ö. 774/1373) ve Şevkânî gibi bazı âlimler de kıssa anlatımında önce *karyenin* daha sonra

⁷⁸ Literatürde Kehf ve Yâsîn sûrelerindeki yerleşim merkezlerine dair isimlendirmelerdeki değişime değinen sadece müfessirler değildir. Örnek olarak İbnü'l-Adîm (ö. 660/1262), tarih ve coğrafyaya dair yazdığı eserde bu farklı isimlendirmeye dikkat çeken müelliflerdendir. Ebü'l-Kâsım Kemâleddin Ömer b. Ahmed İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb fî târihi Haleb*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-fıkr, ts.), 1: 99.

⁷⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 599; Mâverdî, *Tefsîru'l-Mâverdî en-nüket ve'l-uyûn*, 3: 335.

⁸⁰ Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Beyrut: Dâru'n-Neşr, Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiye, 1415/1994), 670; Ebû Alî Emînüddîn el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1418/1997), 6: 298; Cemâlüddîn Ebü'l-Ferac Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrazzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'Arabî, 1422/2001), 3: 103.

⁸¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Atfîş, 2. Baskı (Kâhire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1383/1964), 11: 38.

⁸² Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûreddîn Alî b. Âdil en-Nu'mânî ed-Dımaşkı, *el-Lübâb fî 'ulûmi'l-Kitâb*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1419/1998), 12: 548.

⁸³ Abdulkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât (Tefsîru'l-Kuşeyrî)*, thk. İbrâhîm el-Besyûnî, 3. Baskı (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'âmme li'l-kütüb, ts.), 3: 214; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 21: 492.

⁸⁴ Nizâmüddîn el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kımmî en-Nîsâbü'rî, *Garâibu'l-Kur'ân ve reğâibu'l-Furkân*, thk. Zekerîya 'Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1416/1996), 4: 452.

ise *medînenin* zikredilmesinin bu iki kelimenin dil açısından birbirinin yerine kullanılabilmesine delil olduğunu söylerler.⁸⁵

Bikâî (ö. 885/1480) Kehf sûresinin 77. ve 82. âyetlerinde geçen *karye* ve *medîne* kavramları arasındaki tasrîfi belirgin bir şekilde ortaya koyan ve açıklayan ilk müfessirlere aittir. Bikâî, 77. âyette geçen yerleşim yerinin *medîne* değil de *karye* kelimesiyle ifade edilmesini; *karyenin* yermeyi (zemm) daha çok temsil ettiğini, bunu da *karye* kelimesinin türediği “قرا” kökünün cimriliği gerekli kılan *toplama/biriktirme* manasına geldiğini belirterek⁸⁶ açıklamaktadır. Nitekim bir hadisinde Hz. Peygamber’in “كأنوا أهل قريّة لئاما” “Şehir halkı cimriydi” şeklindeki beyanı⁸⁷ Bikâî’nin bu yorumuyla örtüşmektedir. Hadiste geçen *cimrilik* vurgusu Bikâî’nin mezkûr açıklamasıyla birlikte değerlendirildiğinde, *karye* kavramıyla şehir halkının *biriktirdikleri* mal varlıklarına rağmen cimrilik ettiklerine işaret edilmiş olması da muhtemeldir. Hz. Mûsâ’nın Hz. Hızır’a “İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın” (el-Kehf 18/77) demesiye muhatapların ücret ödeyecek, dolayısıyla yemek talebine olumlu cevap verebilecek imkâna sahip olduğuna bir delil olarak kabul edilebilir.

Bu durumda *karye* kavramı sadece kınama ve yerme için değil, tezâd sanatını da içerecek şekilde zıtlığı göstermek için tercih edilmiş olabilir. Nitekim *karye* kavramının kök manalarından birisi de misafir ağırlamaktır.⁸⁸ *Karye* kavramının toplama/toplanma (cem’) ve misafir ağırlama kök manası birlikte düşünüldüğünde de âyette anlatılan *karye* halkının, bir tezâd içerisinde olduğu görülür. Böylelikle *karye* halkının, misafir ağırlamaya yetecek imkânları olmasına rağmen kendilerinden istenilen yiyecek gibi en temel insanî bir talebi bile yerine getirmedikleri ifade edilmiş olmaktadır. Yaşanılan tezadın sınırları oldukça geniştir. Şehir (*karye*) halkının, insanoglunun birbirine muhtaç olması ve birbiriyle yardımlaşması üzerine inşa edilen toplumların, genel karakter yapısını yansıtmaya gereken misafirperverlik gibi erdemli bir davranışta da bulunmadıkları ortadadır. Tüm bunlara ek olarak yerleşim yerinde bulunanlardan yemek istenilmesi, orada hazır yemek satan veya ücretli konaklama imkânı sağlayan bir müessese olmadığını dolayısıyla yardımda bulunmanın gerekliliğini göstermektedir.⁸⁹ Mezkûr sebeplerle misafir etme, biriktirme, toplama, toplumaşma unsurlarını ve müesseseleşmeme halini içeren *karye* kelimesinin şehir halkının cimrilik edip Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır’ı misafir etmemelerinden dolayı onları kınamaya delalet ettiği⁹⁰ hatta bunu bir kaç yönden vurguladığı söylenebilir. Âyette peş peşe gelen “أهل قريّة”, “şehir halkı” “استطعموا أهلها” “şehir halkından yiyecek istediler” ifadelerinde geçen *halk* vurgusu ve “فأبوا أن يضيّفوا همّا” “şehir halkı onları misafir etmekten kaçındı” ifadesindeki *çoğul sığası*, şehirdeki cimrilğin ferdî bir problem olmadığını gösterirken halkın *karye* kelimesine

⁸⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 5: 185; Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 3: 360; Ebû’t-Tayyib Muhammed Sıddîk Hasan Han el-Kannevcî, *Fethu’l-beyân fî makâsidi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî (Beyrut: el-Mektebetü’l-‘asriyye, 1992), 8: 93.

⁸⁶ Bikâî, *Nazmu’d-dürer fî tenâsübi’l-âyâti ve’s-süver*, 12: 114; Mustafa Müslim, *Mebâhis fî i’câzi’l-Kur’ân* (Dimeşk: Dâru’l-kalem, 2005), 140.

⁸⁷ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* thk. Hasan Abdulmun’îm Şelbî (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 2001), 10: 165.

⁸⁸ Ebû’l-Hasan Ali b. İsmail İbn Sîde, *el-Muhassas* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-‘Arabî, 1417/1996), 3: 469; Ebû’l-Fazl İyâz İbn Mûsâ İbn İyâz el-Yahsûbî, *Meşârikü’l-envâr ‘alâ sıhâhi’l-âsar* (B.y.: el-Mektebetü’l-‘atika ve dâru’t-türâs, ts.), 2: 181; Bikâî, *Nazmu’d-dürer fî tenâsübi’l-âyâti ve’s-süver*, 10: 248; Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 39: 286.

⁸⁹ Muhammed Halef Selame, “Mâ vechü’l-i’câz fî kelimeti karyetin ve medînetin fî Sûreti’l-Kehf”

⁹⁰ Müsennâ Muhammed el-Hibyân, *Min revâ’i’i’l-beyân fî süveri’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-fikr, 1435/2014), 9: 558.

izafesiyle bu problemin toplumun karakteristik bir özelliği haline geldiği ima edilmektedir.

Bikâî'ye göre ilk âyette geçen yerleşim yerinin, toplama manasından türediği için *karye* ile ifade edilmesi daha uygundur.⁹¹ *Medîne* kelimesinde ise *ikamet* manası daha baskındır. Bu sebeple 82. âyette söz konusu yerleşim yerinde insanların *ikamet* ettiklerine işaret etmek için şehir *medîne* kelimesiyle ifade edilmiştir. Duvar yıkıldığında insanlar orada *ikamet* ettikleri için hazineye el koymaları mukadderdir. Hz. Hızır, “فلذلك أقمته احتساباً” “böyle bir ihtimale binaen duvarı düzelttim” demiştir.⁹² Birinci âyette duvarın düzeltilmesini ifade etmek için kullanılan *ikâme* kelimesi, ikinci âyette düzenli kent manasına gelen *medîne* kavramıyla güçlendirilmiştir. 77. âyette geçen *karye* kavramının daha sonraki âyette *medîne* kavramına tasrîfi, bir anlamda *ikâme* kelimesiyle sağlanmıştır. Bu bağlamda *medînenin* daha düzenli şehirler için kullanılan bir kavram olduğu söylenebilir. Duvarın yıkılmaya yüz tutmuş hali, çarpık yapılaşmaya ya da eskimeye işaret ettiği için düzeltilme faaliyeti sonrasında bu yerin *medîne* adını alması, tasrifte öne çıkan diğer bir ince mana olarak düşünülebilir. Ayrıca olayların içyüzünün anlatıldığı 82. âyette geçen duvarın yetimlere ait olduğunun belirtilmesi, onların cimrilik yapan halktan ayrıldıkları, imkânları olmadığı için Hz. Hızır'ın onlardan ücret talep etmemiş olabileceğini göstermektedir. Böylelikle yetim ailenin cimrilik gibi kötü bir ahlaka maruz kalmadığı hususuna işaret etmek için şehir, *medîne* kelimesiyle ifade edilmiş olabilir.

Âlûsî'ye (ö. 1270/1854) göre kıssada geçen yerleşim yeri, ilk âyetteki kelamın bağlamı, ikinci âyetteki kelamın bağlamından farklı olduğu için *karye* kavramıyla ifade edilmiştir. Âlûsî, “ikinci âyette geçen şehrin, iki yetimin ve babalarının, dolayısıyla salih kimselerin önemsendiğini ve nazarı itibara alındığını göstermek için *medîne* kavramıyla ifade edilmiş olabileceğini”ne dair Ebüssuûd'un (ö. 982/1574) görüşüne yer verir.⁹³ Ayrıca yetimlere yönelik şefkat manasının *medîne* kavramıyla güzel bir şekilde aktarıldığını, *karye* kavramıyla bu mananın vurgulanmasının ise son derece zor olduğunu dile getirir.⁹⁴ Âlûsî'nin aynı kıssanın anlatıldığı yerde *karye* kavramının *medîne* kavramına tasrîfini sözün bağlamına ve söyleniş amacına bağlı olarak değiştiğini ifade etmesi, önceki müfessirlerin açıklamalarını kurallaştırması ve tasrif sanatının anlamlandırılması açısından önemli bir yaklaşımdır.

Bazı âlimler, ilk yerde *karye* kelimesinin tercih edilmesinin şehir halkının seviyesizliğini ifade etmek için *tahkir*; ikinci yerde ise *medîne* kelimesinin tercih edilmesinin yetimleri ve babalarını içine aldığından dolayı *tazim* için olduğunu ifade ederler.⁹⁵

⁹¹ Bikâî, *Nazmu 'd-dürer fi tenâsübi 'l-âyâti ve 's-süver*, 10: 247.

⁹² Bikâî, *Nazmu 'd-dürer fi tenâsübi 'l-âyâti ve 's-süver*, 12: 122.

⁹³ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü 'l-'akli 's-selîm ilâ mezâya 'l-Kitâbi 'l-Kerîm*, 5: 238; Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdî İbn Acîbe Hasenî Şâzelî, *el-Bahru 'l-medîd fi tefsîri 'l-Kur'âni 'l-mecîd* (Kahire: Doktor Hasan Abbas Zekî, 1419/1998), 3: 269; Muhammed b. Yûsuf b. Îsâ b. Salih Hafsî Adevi Ettafeyyîş, *Tefsîru 't-tefsîr li 'l-Kur'âni 'l-Kerîm* (Maskat: Vizâratü 't-türâsi 'l-kavmi ve 's-sekâfe, 1406/1986), 7: 468.

⁹⁴ Şihâbüddîn Mahmud el-Âlûsî, *Rûhu 'l-meânî fi tefsîri 's-Seb 'i 'l-Mesânî* (Beyrut: Dâru 'l-kütübi 'l-ilmîyye, 1415/1994), 8: 335; Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîru 'l-vasîl li 'l-Kur'âni 'l-Kerîm* (Kahire: Dâru nahdati Mısır, 1418/1997), 12: 23.

⁹⁵ Hererî, *Tefsîru hadâiki 'r-ravh ve 'r-reyhân fi ravâye 'ulûmi 'l-Kur'ân*, 17: 15; Sıddîk Hasan Han, *Fethu 'l-beyân fi makâsidi 'l-Kur'ân*, 8: 93.

Kur'ân'da çoğunlukla *karye* kelimesinin hali, *medîne* kelimesinin ise mahali, diğer bir ifadeyle *karyenin* orada yaşayanları *medînenin* ise daha çok fiziki yerleşim yerlerini (mesken) işaret ettiği söylenmiştir. Halkın durumu, ölüm, diriliş ve insan temelli olguların geçtiği âyetlerde⁹⁶ *karye* kelimesi kullanılırken; geliş, gidiş, giriş ve çıkış gibi mekânsal özelliklerin öne çıktığı; ikamet, hareket, binanın çökmesi gibi fiilleri, duvar, bina gibi olguları konu alan âyetlerde⁹⁷ ise *medîne* kavramının tercih edildiği görülür. Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır kıssasında, yerleşim yerinin ifade edildiği ilk âyette; açıklık, misafirlik ve ikram gibi beşerî özelliklerin yer aldığı bir bağlam olduğu için *karye* kelimesi kullanılmıştır. Medîne kelimesinin tercih edildiği diğer âyette ise duvar, bina ve çökme gibi mekânsal olgular ön plandadır.⁹⁸ Her ne kadar *karye* ve *medîne* kelimelerine dair yapılan açıklamalar, bu kıssadaki kelime tercihiyle örtüşse de verilen anlamı Kur'ân'daki tüm kullanımlara genellemek yanlıştır. Çünkü *karye* kelimesi Kur'ân'da kimi zaman halkı kimi zamansa yerleşim yerindeki binaları ifade etmek için kullanılır.⁹⁹ Hatta Hac sûresinin 45. âyetinde “وَهِيَ ظَالِمَةٌ” cümlesinde halk, “فَهِيَ حَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا” ibaresinde ise şehirdeki yapılar kastedilerek *karye* kelimesinin tek cümlede her iki mana için kullanıldığı görülmektedir.

Çağdaş müfessirlerden Muhammed el-Hibyân ise Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır'ın girdikleri *karyenin* (şehir) önce nekre geldiğini, olayın te'vilinin anlatıldığı yerde ise o yerin büyük bir *karye* olduğunu belirtmek için marife olarak; el-*medîne* (şehir) şeklinde zikredildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁰ Diğer bir görüşe göre *medîne* kelimesindeki “ال”ın Hz. Mûsâ ve Hızır'ın daha önce uğradıkları, zihinlerinde bilinen bir şehir olduğunu ifade etme sadedinde ahd-i zihnî için olduğu da söylenmiştir.¹⁰¹ Kelimenin başındaki “ال” ahd-i zihnî olarak kabul edildiğinde kıssanın ikinci kısmında Hz. Hızır'ın yerleşim yerini el-*medîne* ile isimlendirmesi yaşadıkları tecrübeyle de ilişkilendirilebilir. İlk başta, zannettikleri üzere *karye* halkının genelde sahip olması gereken yetime yardım etmek, yemek talebini karşılamak gibi ahlakî özellikleri taşımayan bu yerleşim bölgesindeki halk, Hz. Hızır tarafından *medîneye* nispet edilmiştir.¹⁰² Birinci kullanımın şehir halkının yaşadığı tezatları mucizevî bir şekilde aktardığı ve ilâhi nazarı seslendirdiği ikinci isimlendirmenin ise Hz. Hızır'ın yaşadığı tecrübeye dayanan bakış tarzını ifade ettiği görülmektedir. Genel kabule göre terim olarak *medîne*, *karye* lafzından daha geniş bir yerleşim yerini ifade eder. Fakat Araplar konuşanın bakış açısına göre bazen *medîne* yerine *karye*, bazen de *karye* yerine *medîne* kavramını kullanırlar. Mekke *Ümmü'l-kurâd* ve bir şehirdir.¹⁰³

⁹⁶ Örnek âyetler için bk. el-Bakara 2/259; en-Nisâ 4/75; el-A'râf 7/4; el-Kehf, 18/77; Yâsîn 36/13.

⁹⁷ Örnek âyetler için bk. el-A'râf 7/123; el-Kehf, 18/19, 82; Yâsîn 36/20.

⁹⁸ Ebû Abdi'l-Mu'îz, *Mâ vechü'l-i'câz fi kelimeti karyetin ve medînetin fi Sûreti'l-Kehf*, Erişim: 11 Haziran 2019, <https://www.ahlalhdeeth.com/vb/showthread.php?t=137684>.

⁹⁹ Muhammed Emin b. Muhammed Muhtâr el-Cekenî eş-Şinkîti, *Edvâü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-fikr, 1415/1995), 5: 271.

¹⁰⁰ Hibyân, *Min revâ'î'l-beyân fi süveri'l-Kur'ân*, 9: 557.

¹⁰¹ Hibyân, *Min revâ'î'l-beyân fi süveri'l-Kur'ân*, 9: 557.

¹⁰² Muhammed Halef Selame, “Mâ vechü'l-i'câz fi kelimeti karyetin ve medînetin fi Sûreti'l-Kehf”

¹⁰³ Hibyân, *Min revâ'î'l-beyân fi süveri'l-Kur'ân*, 9: 556.

2.2. Yâsîn Sûresindeki Karye ve Medîne Tasrîfi

Karye ashabı (ashâbü'l-karye) kıssası¹⁰⁴ Yâsîn sûresinin 13. ve 32. âyetler arasında tekabül eden ikinci bölümünde¹⁰⁵ yer alır. Bu bölümün ilk âyetinde “وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا “أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ” “Onlara, şu şehir (*karye*) halkını misal getir: Hani onlara elçiler gelmişti” (Yâsîn 36/13) şeklinde zikredilen yerleşim birimi *karye* kelimesiyle, aynı konunun anlatıldığı pasajda bulunan ve konunun ilerleyen kısmında yer alan “وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ” “Derken şehrin (*medîne*) öbür ucundan bir adam koşarak geldi. Ey kavmim! dedi, bu elçilere uyunuz!” (Yâsîn 36/20) âyetinde ise aynı yerleşim yeri *medîne* kelimesiyle ifade edilmiştir. Kehf sûresinde Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır kıssasında olduğu gibi *Karye ashabı kıssasında* da yerleşim yeri aynı sırayla ilk önce *karye* lafzıyla, ilerleyen aşamada ise *medîne* lafzıyla zikredilmiştir. Bu kıssada da *karye* lafzının *medîne* lafzına tasrîf edildiği görülmektedir. Yâsîn sûresinde *karye* ve *medîne* lafızları arasında meydana gelen bu tasrîf ve değişikliği; bazı müfessirler sadece tefsir kısmında kullandıkları kelimelere yansıtırlarken¹⁰⁶ bazı müfessirler ise sadece *karye* ve *medîne* kelimeleriyle kastedilen yerleşim bölgesinin aynı yer olduğunu ifade etmekle¹⁰⁷ veya böyle bir değişimin dil açısından bir sorun oluşturmayacağını söylemekle¹⁰⁸ yetinmişlerdir. Kelimelerdeki tasrîfin, belâgat açısından ne tür incelikler taşıdığı hususunda çeşitli mülahazaları olan birçok müfessir de vardır.

Müfessirler arasında bu iki kelimedeki tasrîfe ilk olarak değinen Kuşeyrî (ö. 465/1072) âyetlerdeki tasrîfi açıklarken, önce şehrin en uzağı ve en yakını arasında önemli bir fark olmadığını ifade eder. Bu bilgidен hareketle Kuşeyrî, gelen adamın 13. âyette olduğu gibi şehirden (*karye*) geldiği bilinmesine rağmen 20. âyette bu gelişin *medîne* kavramıyla ifade edilmesini, Yüce Allah'ın kulun fiilinden razı olduğunda o fiili çok göstermek için sünnetini bu şekilde *aksâ* kelimesiyle icra ettiğini belirtir.¹⁰⁹ Kuşeyrî'nin bu yaklaşımına göre âyette geçen *aksâ* lafzının olduğu gibi *medîne* lafzının da çokluğu ve büyüklüğü ifade eden bir anlam alanına sahip olduğu söylenebilir.

Bikâî ve Hatîb eş-Şirbînî (ö. 977/1570) *karye* lafzından *udûl* edilerek yeni bir üslûba, şehrin sınırlarının uzaklığını ve kozmopolitliği yansıtmada gerekli büyüklüğü en iyi şekilde ifade eden *medîne* lafzıyla geçildiğini söylerler.¹¹⁰ Kozmopolitlik ya da heterojen yapı olarak tercüme edilebilecek olan farklı yapıların birleşmesi “جمع الأخطاط” terkinin *medîne* kelimesinin kök anlamlarından değil de, *medînenin karye* kelimesinin taşıdığı manadan farklı veyahut zıt bir anlam içerebileceği düşüncesiyle oluştuğu

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi ve ilgili literatür için bk. Ahmet Sait Sıcak, “Kur’ân Yorum Geleneğinde Habîb En-Neccâr: Bir Literatür İncelemesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/40 (2017): 445-460.

¹⁰⁵ Yâsîn sûresinin ana konuları ve bölüm ve içeriklerine dair benzer bir tasnifler için krş. Bekir Topaloğlu, “Yâsîn Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 341; Ömer Çelik, *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 4: 205.

¹⁰⁶ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, 3: 521; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Alî Şîrî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1408/1988), 1: 265.

¹⁰⁷ Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 4: 372; Muhyiddîn İbn. Ahmed Mustafâ Dervîş, *İ'râbü'l-Kur'ân ve beyânühû*, 4. Baskı, Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 1415/1994, 8: 187.

¹⁰⁸ Muhammed Mekî en-Nâsîrî, *et-Tefsîr fi ehâdîsi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1405/1985), 5: 256.

¹⁰⁹ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât (Tefsîru'l-Kuşeyrî)*, 3: 214.

¹¹⁰ Bikâî, *Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*, 16: 109; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Kerîm: es-Sirâcü'l-münîr* (Kahire: Matbaatü bûlâg, 1285/1868), 3: 344.

söylenbilir. Çünkü *karye*, birikme kök anlamına bağlı olarak homojen ve tekdüze şehir yapılarını ifade etmektedir. Sıddık Hasan Han (ö. 1307/1890) da, başlangıçta *karye* kelimesiyle ifade edilen yerin daha sonra *medîne* lafzıyla zikredilmesini, bu kelimenin *karyenin genişliğine*¹¹¹ ve *büyüklüğüne*¹¹² işaret etmesiyle açıklar.¹¹³ Kıssada *karye* lafzının *medîneye* tasrifinin, uzaktan gelen bir kişinin yaptığı işin ne denli önemli olduğunu belirtmek ayrıca Yüce Allah tarafından o kişinin taltif edildiğini ve şehrin bütün genişliğine rağmen tebliğin en ücra köşelere ulaştığını ifade etmek için de tercih edilmiş olabileceği dile getirilir.¹¹⁴

Karye lafzının geçtiği 13. âyette “Onlara, şu şehir (*karye*) halkını misal getir” cümlesinden sonra elçilerle halk arasında uzunca karşılıklı diyaloglar yer almaktadır. *Karye* lafzının kök yapısındaki *toplanma* ve *bir arada bulunma* manası aynı zamanda elçilerle iç içe olmayı ve yakınlığı da ifade etmektedir. Bu anlatımla tıpkı *ashâbü'l-karye* gibi *Ümmü'l-kurâ* (şehirlerin anası) olarak anılan yerde yaşayan Mekkelilerin de, Hz. Peygamber'le aralarındaki yakınlığın, mübâşeretin ve âyetleri bizzat görmüş olmalarının onlara fayda vermediği ve *yakın körlüğü* yaşadıkları hatırlatılmaktadır. *Medîne* lafzına geçişle de uzakta bulunan kimseye, bulunduğu uzaklığın zarar vermediği misal olarak getirilmiştir.¹¹⁵ Böylece Allah'ın uzak-yakın demeden dilediği kişileri hidayete erdirdiği hakikati ortaya çıkmıştır.¹¹⁶ Bu durum Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin hem yakını hem de uzağı kuşattığını göstermektedir.¹¹⁷ Bu âyetlerin Mekke döneminin ortaları ve sonrasında nâzil olduğu¹¹⁸ düşünüldüğünde, kıssada yakın gelecekte Medine gibi çevre illerde ve Habeşistan gibi çevre ülkelerde iman edecek olan müminlere de bir işaret olduğu,¹¹⁹ *karye* ve *medîne* kelimelerindeki tasrifin de bunu vurguladığı söylenebilir. Çünkü *medîne* kelimesi şehrin merkezinin yanı sıra çevresini de kapsamaktadır.¹²⁰

Sûrede 13. âyette geçen *karye* lafzı, söz konusu yerleşim yerindeki insanların küfür üzerinde umumi bir ittifakta bulduklarını göstermek için de seçilmiş olabilir. Daha sonra bu yerleşim yerinde iman eden birisinin varlığının anlatıldığı 20. âyette ise aynı şehrin *medîne* lafzıyla ifade edilmesi orada hem iman hem de küfür ehlinin

¹¹¹ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî*, 11: 398.

¹¹² Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'l-a'lemî li'l-matbû'ât, 1417/1997), 17: 76; Hıbyân, *Min revâ'i'l-beyân fi süveri'l-Kur'ân*, 9: 441.

¹¹³ Sıddık Hasan Han, *Fethu'l-beyân fi makâsidi'l-Kur'ân*, 11: 282.

¹¹⁴ Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 12: 23; Abdullah Hadar Hamad, *Revâi'u Kur'âniyyetün* (Lübnan: Dâru'l-kalem, ts.), 95; Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî, *Lemesâtün beyâniyyetün fi nusûsin mine't-tenzîl* (el-Mektebetü's-Şâmiletü'l-Hadîse: Erişim: 22 Haziran 2019, <https://al-maktaba.org/book/8312/59>), 58; Hıbyân, *Min revâ'i'l-beyân fi süveri'l-Kur'ân*, 9: 442.

¹¹⁵ Ebû Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm b. ez-Zübeyr es-Sekafî el-Gırnâtî el-Endelüsî, *Milâkü't-te'vîli'l-kâtu' bi-zevi'l-ilhâd ve't-ta'tîl fi tevcîhi'l-müteşâbihi'l-lafz min âyi't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.), 2: 384.

¹¹⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî*, 3: 340.

¹¹⁷ Eттаfeyyîş, *Teysîru't-tefsîr li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 11: 27.

¹¹⁸ Yâsîn sûresinin tarihlendirilmesi hakkındaki rivayet ve görüşler için bk. Esra Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi* (İstanbul: Kuramer, 2016), 57-106, 284-286; Muhammed Âbid Câbirî, *Fehmü'l-Kur'âni'l-hakîm (et-Tefsîru'l-vâdih hasebe tertibi'n-nüzûl)* (Beyrut: Dâru'n-neşri'l-Mağribiyye, 1428/2008), 1: 197, 248; Ahmet Sait Sıcak, “Nüzûl Dönemini Bilmenin Anlama Etkisi: “Fülki'l-Meşhûn” Olgusu Üzerine Bir İnceleme”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Haziran 2019): 151, 170.

¹¹⁹ Endelüsî, *Milâkü't-te'vîli'l-kâtu' bi-zevi'l-ilhâd ve't-ta'tîl fi tevcîhi'l-müteşâbihi'l-lafz min âyi't-tenzîl*, 2: 383.

¹²⁰ Eттаfeyyîş, *Teysîru't-tefsîr li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 11: 27.

bulduğunu göstermektedir.¹²¹ *Karye ashabı kıssasının* birinci bölümünde şehrin *karye* lafzıyla ifade edilmesi, yöre halkının zulüm ve düşmanlığını; ikinci bölümde *medîne* lafzıyla zikredilmesi ise yöre halkından iman eden birilerinin bulunduğunu vurgulamak için tercih edilmiştir.¹²² Bu bağlamda *karye* lafzının hayır ya da şer, iman ya da küfür ehlinde sadece bir cephenin içinde bulunduğu ortak yerleşim yerlerini, *medîne* lafzının ise her iki özellikteki insanların aynı anda buldukları kozmopolit şehirleri daha iyi yansıtmak için seçildiği söylenebilir.¹²³ Kehf ve Yâsîn sûresindeki yerleşim yerlerinin *medîne* olarak isimlendirilmesinin âyette bahsedilen salih iki kişi sebebiyle olduğu da ifade edilmiştir.¹²⁴

Kur'ân'da helak edilen kavimlerin anlatıldığı yerlere bakıldığında, helak edilenlerin *karye* lafzıyla birlikte zikredildiği görülür.¹²⁵ Bu bilgiden hareketle aynı şehre, birinci âyette küfürde birleşen yerleşkelerin helak edileceği için *karye*, diğer âyette iman eden bir kişinin gelişi, azabın kalkması adına bir ümit oluşturduğu için *medîne* denilmiş olabilir. *Karye* kavramının tanımının yapıldığı yerde Karâfi'nin değindiği üzere *medîne* lafzı itaat manasını da barındırmaktadır. Bu bağlamda mezkûr âyette *medîne* lafzının kullanılmasının peygamberlerin davetini kabul ederek onlara *itaat eden* birinden bahsedilmesi sebebine bağlı olduğu da söylenebilir.

Kehf sûresinde *karye* ve *medîne* tasrîfi hakkında aktarılan tahkir ve tazim manaları üzerinden¹²⁶ de Yâsîn sûresindeki tasrîf anlamlandırılabilir. İlk yerde *karye* kelimesinin tercih edilmesinin şehir halkının küfürdeki inatlarını ifade etmek için *tahkir*; ikinci yerde ise *medîne* kelimesinin tercih edilmesinin şehrin uzaklarından koşarak gelen ve ölümü göze alarak Resûlleri öldürmek üzere birleşen topluluğa karşı imanını cesurca izhar eden adamı *tazim* için olduğu ifade edilebilir.

Kıssanın kendi içerisinde barındırdığı bu manalara ek olarak, her kıssada bulunması gereken şahıs, zaman, mekân ve olay örgülerinin de *karye* ve *medîne* tasrîfinde etkili olduğu görülmektedir. Bu meyanda *karye* lafzının kıssada geçen merkezî yer ögesini oluşturduğu, *medînenin* ise ikincil konumda bulunan yerleri ifade etmede kullanıldığı dile getirilmiştir.¹²⁷ Kur'ân kıssalarında *karye* lafzı olayların geçtiği merkezî yerleşim birimlerini, *medîne* lafzı ise merkeze bağlı fakat merkezden biraz daha uzakta kalan çevre illeri ifade etmek için tercih edilmektedir.¹²⁸ Bazı âlimler de “ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ ” âyetinde *medîne* lafzının bulunduğu câr-mecrûr ibaresinin fâile takdîm edilmesini, uzaktan gelen adamın, *karye ashabı kıssasının* gerçekleştiği, elçilerin tebliğ ve davette buldukları şehir (*karye*) halkının arasında bulunmadığına işaret olduğunu

¹²¹ Münteda'l-Kefil, “Mel farku beyne'l-karyeti ve'l-medîneti fi'l ma'nâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”, Erişim: 11 Haziran 2019, <https://forums.alkafeel.net/showthread.php?t=86650>.

¹²² Ahmed Hatiyye, *Tefsîru 'ş-şeyh Ahmed Hatiyye* (el-Mektebetü'ş-Şâmiletü'l-Hadîse: Erişim: 22 Haziran 2019, <https://al-maktaba.org/book/32198/2330#p1>), 254: 11.

¹²³ Mecelletük, “el-Fark beyne medîne ve'l-karye mevzu' şâmil”, Erişim: 11 Haziran 2019, <https://www.magltk.com/difference-between-city-and-village/>.

¹²⁴ Mütéhassıs Ulemâ Heyeti, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyyeti'l-mütéhassasa* (Mısır: el-Meclisü'l-a'lâ li'ş-şuûni'l-İslâmiyye, 1423/2002), 620.

¹²⁵ Sâmerî, *Es'ile beyâniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2: 124. Bu konu hakkında 2.4. Kur'ân Kıssalarında Genel Olarak Anlatılan *Karye* ve *Medîne* Tasrîfi bölümünde ayrıntılı bilgi verilecektir.

¹²⁶ Hererî, *Tefsîru hadâiki'r-ravh ve'r-reyhân fi ravâye 'ulûmi'l-Kur'ân*, 17: 15; Siddik Hasan Han, *Fethu'l-beyân fi makâsidi'l-Kur'ân*, 8: 93.

¹²⁷ el-Fark beyne'l-karye ve'l-medîne, Erişim: 11 Haziran 2019, <https://www.facebook.com/quraan.ziad/posts/182904831856686>.

¹²⁸ el-Fark beyne'l-karye ve'l-medîne, Erişim: 11 Haziran 2019, <https://www.facebook.com/quraan.ziad/posts/182904831856686>.

açıklamışlardır.¹²⁹ Bu da *medîne* lafzıyla merkeze bağlı fakat merkezden biraz daha uzakta kalan çevre illerin ifade edildiği bilgisini desteklemektedir.

Kehf ve Yâsîn sûrelerinde *karye* ve *medîne* lafızları arasındaki değişime kaynaklarda, *بدلت* (vazgeçti)¹³² *عبر عن* (ifadelendirdi),¹³¹ *سمي* (isimlendirdi),¹³⁰ *بدلت* (değiştirildi)¹³³ fiilleriyle dikkat çekilmiştir. *Karye* ve *medîne* lafızları arasındaki değişimi fark ederek *سمي* (isimlendirdi) fiiliyle ifade eden ilk müfessir Yâsîn sûresinde Kuşeyrî,¹³⁴ Kehf sûresinde ise Fahreddîn Râzî'dir.¹³⁵ Bu iki kavram arasındaki değişimi *عبر عن* (ifadelendirdi) fiiliyle açıklayan ilk müfessir tespit edilebildiği kadarıyla Hatîb eş-Şirbînî'dir (ö. 977/1570).¹³⁶ Daha sonra Âlûsî'nin bu farka işaret ettiği yerde aynı fiili kullandığı göze çarpmaktadır.¹³⁷ İbn Âşûr (1879-1973) kıssada geçen *karye* ve *medîne* kelimelerindeki tasrîfi aynı fiille açıklamış olsa da farklı bir kavramla desteklemiştir. O, 20. âyette “أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ عُبِّرَ عَنْهَا هُنَا بِالْمَدِينَةِ تَفَنُّنًا” “*karye* ashabı burada tefennünden dolayı *medîne* ile ifade edilmiştir” diyerek bir anlamda tasrîfle *tefennün*¹³⁸ kavramları arasındaki bağlantıya işaret etmiştir.¹³⁹ Bikâî ve Hatîb eş-Şirbînî *karye* ve *medîne* lafızları arasındaki değişimin (tasrîf) ıstılahlaşması adına ilk adımı atarak bu olguyu “عدل عن التعبير بالقرية” şeklinde “عدل” fiiliyle ifade edip sonradan oluşacak *udûl*¹⁴⁰ sanatının isimlendirilmesine kaynaklık etmişlerdir. Tabâtabâî (1904-1981) ise diğer müfessirlerden farklı olarak bu değişimi “بدلت” fiiliyle ifade etmiştir.¹⁴¹ Müfessirler tarafından yapılan bu açıklamalar sonraki dönemlerde üslûbî'l-Kur'an konusu dâhilinde değerlendirilmiş ve kelimelerdeki bu değişimin, Kur'an'ın diğer insan sözlerinden kendisiyle farklılaştığı, eşsiz Kur'an üslûplarından birini oluşturduğu söylenmiştir.¹⁴²

¹²⁹ Fâdıl Sâlih Sâmerrâî, *Dirâsetü'l-müteşâbihi'l-lafziyyi min âyi't-tenzil fi kitâbi Milâki't-Te'vil* (Amman: Dâru Ammâr, 1432/2011), 164.

¹³⁰ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât (Tefsîru'l-Kuşeyrî)*, 3: 214; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 21: 492; İbn Âdil, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitâb*, 12: 548; İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4: 564.

¹³¹ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî*, 11: 398; Sıddîk Hasan Han, *Fethu'l-beyân fi makâsidi'l-Kur'an*, 11: 282; Hererî, *Tefsîru hadâiki'r-ravh ve'r-reyhân fi ravâye 'ulûmi'l-Kur'an*, 17: 15; Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasîl li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 12: 23.

¹³² Bikâî, *Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*, 16: 109; Şirbînî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm: es-Sirâcü'l-münîr*, 2: 398; Eттаfeyyiş, *Teysîru't-tefsîr li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 11: 27.

¹³³ Tabâtabâî, *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'an*, 17: 76.

¹³⁴ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât (Tefsîru'l-Kuşeyrî)*, 3: 214.

¹³⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 21: 492.

¹³⁶ Şirbînî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm: es-Sirâcü'l-münîr*, 2: 398.

¹³⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî*, 11: 398.

¹³⁸ Tefennün; bir defa söylenilmiş olan sözü, ikinci defa söylemek lazım gelince, tekrara düşmemek için başka türlü ifade etmek demektir. İftinan ise bir sözde iki farklı temanın birleştirilmesini ifade eden edebî sanat anlamına gelir. Bk. İsmail Durmuş, “İftinân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21: 521.

¹³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 22: 365.

¹⁴⁰ Udûl; “anlamsal ve iletişimsel bir kaygı ve özel bir nükteden dolayı, dili güçlendirmek, dikkat çekmek, metne bütüncül bir etki kazandırmak, sözü sıradanlıktan çıkarmak, daha alımlı hâle getirmek, göstergeleri ses ve anlam açısından daha etkin kılmak ve muhâtabın zihninde yeni bir tasavvur oluşturmak kastıyla dilde yerleşik tarzı bırakarak farklı yeni bir ifade biçimine geçmektir”. Bk. Murat Tala, *Sarf ve Nahiv Açısından Kur'an'da 'Udûl* (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016), 9; Yaşar Daşkıran, “Kur'an-ı Kerim'deki Sarf 'Udûllerinin Anlama Etkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2018): 1353; Hasan Duran, *Kur'an-ı Kerim'de Teceddüt ve Sübût Manası İçin Yapılan 'Udûl Çeşitleri* (Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2019), 13.

¹⁴¹ Tabâtabâî, *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'an*, 17: 76.

¹⁴² Heyet, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyyeti'l-mütehassasa*, 620.

2.3. Hz. Lût Kıssasındaki Karye ve Medîne Tasrîfi

Kur'ân'da *karye* ve *medîne* tasrîfinin ortaya çıktığı anlatımlardan birisi de Hz. Lût kıssasıdır. Hicr sûresin 67. âyetinde Hz. Lût'un bulunduğu şehir; “وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ” “Şehir (medîne) halkı sevinerek geldiler” cümlesinde *medîne* lafzıyla, aynı şehir Enbiyâ sûresinin 74.,¹⁴³ Furkân sûresinin 40.,¹⁴⁴ Ankebût sûresinin 31.¹⁴⁵ ve 34.¹⁴⁶ âyetlerinde ise *karye* lafzıyla zikredilmiştir. Lût kavmiyle ilgili olan aynı şehrin bir yerde *medîne* diğer dört yerde ise *karye* lafızlarıyla anlatılmasındaki inceliklerin belirlenmesi, yapılan bu tasrîfin hikmetlerini ortaya çıkarmada önemli katkı sağlayacaktır.

Kehf ve Yâsîn sûresinde bir şehrin *karye* ve *medîne* şeklinde farklı iki lafızla ifade edilmesindeki değişimin sebepleri hakkında bazı müfessirlerin görüşlerine yer verilmişti. Hz. Lût kıssasının anlatıldığı yerlerde de aynı beldenin *karye* ve *medîne* lafızlarıyla ifade edilmesine rağmen günümüze dek müfessirlerin bu kıssada *karye* ve *medîne* tasrîfine ilişkin herhangi bir tespit, açıklama ve değerlendirme yapmadıkları görülmüştür. Müfessirlerin bu hususla ilgili olarak tespit, açıklama ve değerlendirme yapmamaları, geleneksel tefsirlerin Kur'ân'ı âyet âyet (atomik) ya da âyet grupları şeklinde yorumlama tekniğinin -ki buna müsel, mevziî, geleneksel ve parçacı tefsir de denilmektedir-¹⁴⁷ dolaylı da olsa bütünü algılamada ciddi bir engel oluşturmasına¹⁴⁸ bağlanabilir. Zira Kehf ve Yâsîn sûrelerinde geçen *karye* ve *medîne* tasrîfi aynı sûrede siyak-sibak bağlamı içerisinde yer alırken, Hz. Lût kıssasında tespit edilen *karye* ve *medîne* tasrîfi farklı sûrelerde geçmektedir. Sûrelere bakıldığında *medîne* lafzının 14. cüzde, diğer sûrelerde geçen *karye* lafzının ise 17., 18. ve 20. cüzlerde zikredildiği görülmektedir. Bu sebeple Hz. Lût kıssasında anlatılan şehrin bir yerde *karye*, başka bir yerde ise *medîne* şeklinde ifade edilmesinin Kur'ân'ın beyânî ve üslûbî özelliklerinden birisi olduğunu fark etmek ancak konulu tefsir çalışmaları sayesinde ortaya çıkarılabilecek bir husustur.

Son dönemde bazı araştırmacılar Hz. Lût kıssasındaki bu kullanımı tespit etmişlerse de kıssada *karye* ve *medîne* tasrîfi hakkında açıklama yapmadıkları görülmüştür.¹⁴⁹ Bu sebeple çalışmanın ilk kısmında *karye* ve *medîne* kavramları hakkında yapılan hem etimolojik tahlillerden hem de Kehf ve Yâsîn sûrelerinde yer verilen yorumlardan istifade edilerek Hz. Lût kavminin kıssasındaki *karye* ve *medîne* tasrîfine ilişkin bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

Bilindiği gibi Hz. Lût'un kavminin yaşadığı toplumda cinsî bir sapkınlık olan erkekler arasında eşcinsel ilişki çok yaygın bir ahlaksızlıktı. Kur'ân'da Lût kavmi, livâtanın

¹⁴³ İlgili âyet: “وَلَوْطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَاءِ فَاسِقِينَ” “Biz, Lût'a da bir hikmet ve bir ilim verdik ve onu çirkin işler yapan memleketten (*karye*) kurtardık. Gerçekten onlar kötü bir toplum idiler, fasık (Allah'ın emrinden çıkan kimseler) idiler” (el-Enbiyâ 21/74).

¹⁴⁴ İlgili âyet: “وَلَقَدْ آتَوْنَا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أَمْطَرْنَا مَطَرًا سَوَاءً أَلَمْ يَكُونُوا يَرُوءُونَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا” (Resûlüm!) Andolsun (bu Mekke'li putperestler), belâ ve felâket yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Peki onu görmüyorlar mıydı? Hayır, onlar öldükten sonra dirilmeyi ummamaktadırlar” (el-Furkân 25/40).

¹⁴⁵ İlgili âyet: “وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ” “Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde, "Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir" dediler” (el-Ankebût 29/31).

¹⁴⁶ İlgili âyet: “إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ” “Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fâsıklık ettiklerinden dolayı gökten bir azap indireceğiz” (el-Ankebût 29/34).

¹⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 35-38.

¹⁴⁸ İsmail Albayrak, “Kur'ân ve Anlatı(m) Bilim”, *EKEV Akademi Dergisi* 6/13 (2002): 91.

¹⁴⁹ Sâmerrâî, *Es'ile beyâniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1432/2011), 2: 123-124.

(eşcinsellik) toplumsal bir hastalık olarak yaygınlık kazandığı ilk toplum olarak anlatılır (el-A'râf 7/80; el-Ankebût 29/28). Bu toplum, Hz. Lût'un, kendilerini bu işten alıkoymaya yönelik uyarı ve öğütlerini dinlemeyip mezkûr çirkin fiili işlemeye devam etmeleri sebebiyle helâk edilmiştir (el-A'râf 7/80-84; Hûd 11/78-83; el-Enbiyâ 21/74; eş-Şuarâ 26/161-175; en-Neml 27/54; el-Ankebût 29/28-35).¹⁵⁰

Hicr sûresinde anlatılan Hz. Lût kıssası “Onlara İbrahim’in misafirlerinden de haber ver” cümlesiyle başlar ve kıssada ilk önce Hz. İbrahim’e evlat müjdesini daha sonra ise Hz. Lût’a helak haberini vermek için meleklerin geldiği anlatılır. İnsan şeklindeki yakışıklı, temiz giyimli ve güzel kokulu meleklerin¹⁵¹ Hz. Lût’un yanına geldiği öğrenilince şehir (medîne) halkı sevinerek gelirler. Kıssada şehir halkı “أَهْلُ الْمَدِينَةِ” ibaresiyle anlatılmaktadır. Şehir halkının geliş amacına, iki âyet sonra Hz. Lût tarafından “Şüphesiz bunlar benim misafirlerimdir. Sakın beni rezil etmeyin. Allah’a karşı gelmekten sakının, beni utandırmayın” şeklinde işaret edilmiştir. Âyette geçen utandırma ve rezillik kavramları şehir halkının en temel karakterleri haline geldiği için (Hûd 11/78) Hz. Lût onların geliş amaçlarını anlamıştır. Ahlaksızlıkta daha önce dünyada örneği olmayan bu şehir halkının amacı, erkek kılığında gelen güzel yüzlü meleklerle ilişkiye girmektir (el-Hicr 15/71; Hûd 11/79). Bu durumda “أَهْلُ الْمَدِينَةِ” ifadesinde geçen halk yerine “şehrin eşcinselleri” tabirini kullanmak yanlış olmayacaktır. Âyette eşcinsellerin *karyeye* değil de şehre (medîne) muzaaf olması dikkat çekicidir. Eşcinselliğin tarihsel süreçte müslüman toplumlarda da eksik olmadığı, özellikle refahın artıp insanların lüks içinde yaşadığı dönemlerde ve çevrelerde belli ölçüde yaygınlaşma eğilimi gösterdiği ifade edilmiştir.¹⁵² Bu çevre ve şehrin Kur'an'da *medîne* kavramıyla ifade edilmesi; *medînenin*, sadece fiziki açıdan *büyük şehirler* ve iman-küfür açısından *iman etmiş toplumlar* için kullanılan bir kavram olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda Kur'an'da *medîne*, lüks ve refahta ilerlemiş doyumsuz bir toplumun ortaya çıkması durumunda ve ahlaksızlıkta sınır tanımayan çarpık ilişkilerin yaşandığı şehirler için de kullanılmaktadır. Bunun en bâriz örneği de ifade edildiği gibi içerisinde 700 bin erkeğin yaşadığı helak edilen Sodom şehridir.¹⁵³ *Medîne* kelimesinin türediği *deyn* “دين” kökü ve itaat anlamı açısından bu kullanıma bakıldığında, mezkûr yerleşim bölgesinde yaşayanların hepsinin özellikle de kadınların bu çirkin fiili irtikâp etmedikleri söylenebilir. Ancak onlar mezkûr çirkinliği irtikâp etmeseler de yaşadıkları şehrin genel ahlaki teamülüne rıza gösterip *itaat* etmiş ve böylelikle kötü ahlaklılarla beraber helak olmuşlardır.

Enbiyâ sûresindeki Hz. Lût kıssasında “وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ” “Onu çirkin işler yapan memleketten (karye) kurtardık” âyetinde Hz. Lût, Yüce Allah'ın meleklerle verdiği talimat gereği bulunduğu yerden çıkarılarak kurtarılmıştır. Bu âyette çirkin işlerin failleri şehir halkı (أهل) olmasına rağmen, Kur'an üslûbunun ve belâgat sanatının anlatım özelliklerinden birisi olarak sözün bir parçası olan *ehl* lafzı *hazif* üslûbuyla *iskât* edilmiştir.¹⁵⁴ Bu üslûp yoluyla çirkin fiilin *karyeye* nispet edilerek anlatılması,¹⁵⁵ *karye*

¹⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. M. Kâmil Yaşaroğlu, “Livatâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 198.

¹⁵¹ İsmâil Hakkı Bursevî el-Halvetî, *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.), 4: 166.

¹⁵² Yaşaroğlu, “Livatâ”, 27: 200.

¹⁵³ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî*, 6: 467.

¹⁵⁴ Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kâhire: Dâru ihyâ'i'l-kütübi'l-'Arabiyye, 1376/1957), 3: 102.

¹⁵⁵ Zerkeşî, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, 2: 441.

halkının kötülükle bütünleştiğini, adeta şehri de kirlettiklerini göstermektedir.¹⁵⁶ Zaten *karye* kelimesinin kök anlamındaki *bir araya toplanma* ve *kenetlenme* manası, çirkin işlerde ittifak edip ondan vazgeçmeme inadını da ifade etmektedir. Nitekim *karyenin* bazılarına göre *bir araya gelmiş topluluk*¹⁵⁷ bir diğer ifadeyle *kavmin kendisi*¹⁵⁸ olarak tanımlanması da böyle bir anlamı desteklemektedir. Burada *medîne* kelimesinin tercih edilmeyip *karye* kelimesinin tercih edilmesi, *medîne*de insanın barınabileceği rahat bir ortamın bulunması ve içerisinde her kesimden insanın ikamet etmesi *karyede* ise böyle bir ortamın olmamasıyla da açıklanabilir.

2.4. Kur'ân'da Karye ve Medîne Kelimelerinin Genel Kullanımı

Karye kelimesi Kur'ân'da on farklı özel yerleşim yeri anlamında kullanılmıştır. *Karye* kelimesiyle kastedilen bu yerleşim yerleri, neresi olursa olsun insanların toplandıkları yer, Mekke, Mekke ve Tâif, Antakya, Deyr-i Hiraql, Erîha, Lût kavminin yaşadığı şehir (Sodom), Ninova, Eyle/Eyke ve Mısır şeklinde yorumlanmıştır.¹⁵⁹ *Medîne* kelimesi ise Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanılmıştır. Bu anlamlar şunlardır: Şehir, köyler ve kabileler, Hz. Şuayb'ın memleketi, Medine (Yesrib) ve Hz. Lût kavminin yaşadığı şehir.¹⁶⁰

Karye kelimesiyle kastedilen bu yerleşim yerleri arasında, *neresi olursa olsun insanların toplandıkları yer* manasıyla *medîne* kelimesi ile kastedilen *şehir, köyler ve kabileler* anlamı arasında bir tasrîfin olduğu görülmektedir. Yerleri kesinleştirilememiş şehirler kategorisinde ele alınabilecek olan yerleşkelerin isimlendirildiği Hz. Mûsâ-Hz. Hızır¹⁶¹ ve *ashâbü'l-karye*¹⁶² kıssasındaki tasrîfe olduğu gibi belirli yerleşkeler arasında Hz. Lût kavminin yaşadığı şehirle ilgili tasrîfe de daha önceki bölümlerde değinilmişti.

Açıklanan üç kıssa haricindeki kıssalar ve genel olarak Kur'ân'da, birbirinden tamamen bağımsız şekilde, belirli bir şehir ifade edilirken bazı âyetlerde *karye* bazı âyetlerde ise *medîne* kavramının geçtiği görülür. Böyle tasrîflerin birbiriyle mukayese edilme zemini olmasa da anlatımlarda neden *karye* ya da neden *medîne* kavramlarının seçildiği üzerine bazı değerlendirmeler yapmak mümkündür. Kur'ân'da şehir kavramı için kullanılan kelimeler arasında *karye, medîne, beled, mısır ve dâr* yer almaktadır. Araştırma, *karye*

¹⁵⁶ Hz. Peygamber'in Hicr'den geçerken ashabına buradan su almamalarını söylemesi, onların, "Biz bu kuyunun suyundan alıp hamur yoğurduk, kaplarımızı doldurduk" demeleri üzerine de, "Öyleyse hamuru atın, aldığımız suyu da dökün" buyurması (Buhârî, "Enbiyâ", 17; Müslim, "Zühd", 1) ve "Kendilerine zulmedenlerin meskenlerine, onların başına gelen felâketin sizin de başınıza gelmemesi için ağlayarak girin, aksi halde girmeyin" buyurup devesini hızla sürerek oradan uzaklaşması (Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 15/2; Müslim, "Zühd", 1), günahların şehri kirlettiğine işaret olarak görülebilir.

¹⁵⁷ Cafer Şerefeddin, *el-Mevsûatü'l-Kur'âniyye hasâisü's-suver*, thk. Abdülaziz b. Osman (Beyrut: Dâru't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 1420/1999), 4: 181.

¹⁵⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 5076.

¹⁵⁹ Kubeyî, *Mevsûatü'l-kelime ve ehavâtiha fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 10: 130-131.

¹⁶⁰ Kubeyî, *Mevsûatü'l-kelime ve ehavâtiha fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 11: 67.

¹⁶¹ Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır kıssasında anlatılan yolculuk *Mecmeu'l-Bahreynde* başlamakta ve ulaşılan *karye* ile sonlanmaktadır. *Mecmeu'l-Bahreyne* ilgili olarak kaynaklarda 20 farklı yer nakledilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Necmettin Çalışkan, "Kehf Sûresi Bağlamında Hz. Mûsâ ve Sâlih Kul (Hızır) Kıssası ve Antakya'da Hızır İnanıcının Sosyo-Kültürel Etkileri", *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/18 (2015): 253-254.

¹⁶² Âyette geçen yerin Antakya oluşuyla ilgili bazı ihtilaflar bulunmaktadır. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 6: 573-574; Seyyid Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 6: 573; Necmettin Çalışkan, "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ashâbü'l-Karye ve Habîb En-Neccâr", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/30 (2017): 112-113.

ve *medîne* tasrîfi üzerine yapıldığı için şehir için kullanılan diğer kavram tasrîflerine girmeden bazı tespitler üzerinde durulacaktır.

Hz. Mûsâ ve Firavun kıssasında, Firavun'un "إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَّكْرُتُمْوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِنُخْرَجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا" "Şüphesiz bu, halkını oradan çıkarmak için şehirde (medîne) kurduğunuz bir tuzaktır" (el-A'raf 7/123) sözü aktarılırken *karye* lafzı yerine *medîne* lafzı tercih edilmiştir. Bu durum hem şehirdeki entrikalara hem de şehirden çıkarılma uyarısı yapılarak *medîne* şeklinde ifade edilen şehrin, içerisinden halkın çıkmak istemediği bir yer olduğuna işaret edilmiş olmaktadır. Kıssada Firavun'un bu sözü söylediği zamana bakıldığında sihribazların iman etmelerinden sonra gerçekleşen bir anlatım olması dolayısıyla mezkûr şehirde küfürde bir ittifak söz konusu olmadığı için *medînenin* tercih edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Aynı zamanda bu âyette de "halkını oradan çıkarmanız" ifadesinde topluluk bilinciyle ilgili bir durum vardır. Hz. Mûsâ, Mısır'da bir emir sahibidir. Gettoda yaşasalar da bir grup inanan Hz. Mûsâ'ya tabidir ve itaat etmektedirler, dolayısıyla topluluk bilinci aktiftir. Bu sebeple mezkûr âyette *karye* yerine *medîne* kelimesi tercih edilmiştir.¹⁶³

Yine Firavun'un danışmanlarının Kur'ân'da iki yerde geçen "Şehirlere (medîne) toplayıcı adamlar gönder. Sana bütün usta sihribazları getirsinler" (el-A'râf 7/111, 112; eş-Şuarâ 26/36, 37) şeklindeki ifadelerinde şehir kelimesini ifade etmek için *medîne* tercih edilmiştir. Burada da günümüzde eğlence olarak değerlendirilse de o zaman için bir meslek ve dini bir otoriteyi niteleyen sihribazlık gibi ancak toplumsal düzen içerisinde ortaya çıkabilecek statülerin şehirlerde yoğunlaştığına işaret edilmiş olabilir. Çünkü her iki âyette de *medîne* kavramı çoğul şeklinde gelerek her şehirde sihribazların bulunduğu ifade edilmiş olmaktadır.

Bikâî, peygamberlerin "مِنْ أَهْلِ الْقُرَى" "şehirler halkından" (Yusuf 12/109) seçildiğini ifade eden âyetin tefsirini yaparken *karyeyi*; ikamet, toplanma ve fazilet sahibi kimselerin gelmesi için hazırlanmış yer olarak tanımlar. Bikâî *karyelerin* (şehirler) akıl zenginliği, düşünce derinliği, zekâ ve fikir üretme açısından kırsal ve çöldeki yerleşim yerlerine (bevâdî) göre daha uygun yerler olduğunu ifade eder. Bikâî bu hususta Mekke'nin, Ka'be'nin (beyt) ziyaret edilmesi emrine bağlı olarak bütün mahlûkatı toplamasından dolayı *Ümmü'l-kurâ* ile isimlendirildiği yorumunda bulunur. O, *medînenin* ise hikmet yerleri olduğunu söyler.¹⁶⁴

Kur'ân'da dört yerde Hz. Peygamber'in yaşadığı Medine (Yesrib) şehrini ifade etmek için kullanılan *medîne* kavramının geçtiği üç yerde münafıkların şehirdeki nifaklarının konu edildiği görülür (et-Tevbe 9/101; el-Ahzâb 33/60; el-Münâfikûn 63/8). Hatta Medine şehrinde yaşayan münafıkların nifakta maharet kazandıkları ve kendilerini iyi gizledikleri anlatılır (et-Tevbe 9/101). Bu durum da Medine şehri için imanda bir ittifakın söz konusu olmadığına işaret etmektedir. Aynı zamanda *medîne* kelimesinin barındırdığı itaat,¹⁶⁵ siyasi ve idari güç anlamının¹⁶⁶ Hz. Peygamber'in Yesrib'e gelmesi sonrasında sağladığı otoriteyle, Yesrib'in Medine şeklinde isimlendirilmesine kaynaklık ettiği söylenebilir.

Kur'ân'da helak edilen kavimlerin anlatıldığı yerlere bakıldığında, *karye* lafzının kullanıldığı görülmektedir (el-Hicr 15/4; el-İsrâ 17/16, 58; eş-Şuarâ 26/208; el-Ankebût

¹⁶³ Lütfi Bergen, *Medeniyet-Müslüman Toplumsallığın İnşası* (İstanbul: MG V Yayınları, 2014), 103.

¹⁶⁴ Bikâî, *Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*, 10: 247.

¹⁶⁵ Karâfi, *ez-Zahîre*, 10: 285.

¹⁶⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4: 2223-2224.

Sonuç

Kur'ân'da tasrîf kavramı, rüzgârların yönlerini değiştirmesi gibi hem evrendeki fiziksel değişimleri hem de bir meramın farklı manaları taşıyacak şekilde değişik ibare, terkip ve lafızlarla ifade edilmesi sonucunda oluşan Kur'ân üslûbundaki değişimi ifade etmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda tasrîf, Yüce Allah tarafından Kur'ân'da zikredilen konuların değişik yollarla çeşitli form ve yapılarla her seferinde muhatabın farklı itirazlarına cevap verecek tarzda ve okuyanı usandırmadan yeniden ifade edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Müfessirler Kur'ân'da geçen tasrîf kavramını; tebdîl, tebyîn, tafsîl, tefsîr, terdîd, tavzîh, tekrîr, tahvîl, tağyîr, tesvîk, tenvi', ta'dîd, taklîb ve te'kîd gibi kavramlarla açıklamışlardır.

Tasrîf kavramıyla ilgili olarak yapılan tanımlama ve açıklamalara göre Kur'ân'da mana ve lafız tasrîfi şeklinde iki çeşit tasrîfin olduğu tespit edilmiştir. Lafız tasrîfi, bir kelimenin çeşitli sarf formlarına girmesi şeklinde olabileceği gibi farklı kelimelerin birbirleri yerine kullanılması şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda aynı şehri ifade etmek için kullanılan *karye* ve *medîne* kavramlarının birbiri yerine kullanımı lafız tasrîfi olarak değerlendirilebilir. Kur'ân'da *karye* ve *medîne* kavramlarının genelde ne anlama geldiğinin incelendiği bölüm ise mana tasrîfini ilgilendirmektedir.

Araştırmaya konu edilen Kehf ve Yâsîn sûresindeki kıssalarda bir şehri ifade etmek için kullanılan *karye* ve *medîne* arasındaki tasrîf (değişim), kaynaklarda tasrîf kavramıyla değil; *اسمي* (isimlendirdi), *عبر عن* (ifadelendirdi), *udûl* sanatına kaynaklık edecek şekilde *عدل عن* (vazgeçti) fiilleriyle açıklanmış ve söz konusu değişimde *tefennün* sanatı olduğu dile getirilmiştir.

Bu çalışmada hem Kur'ân'da hem de Arap dilinde kullanılan *karye* kavramının, örfte kullanılan *karye* kavramından farklı bir manada olduğu tespit edilmiştir. Örfte küçük yerleşim birimini (köy vb.) ifade etmek için *karye*, büyük yerleşim birimlerini ve şehirleri ifade etmek için ise *medîne* kavramı kullanılır. Hâlbuki Arap dilinde ve Kur'ân ıstılahında *karye* kelimesi hem küçük yerleşim beldelerini hem de büyük yerleşim yerlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu sebeple her *medînenin* *karye* olduğu, fakat her *karyenin* *medîne* olmadığı şeklinde aralarındaki umum-husus ilişkisine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Türkçeye köy olarak tercüme edilen *karye* kavramı, bu manasıyla Kur'ân'da hiç kullanılmamıştır.

Karye kavramının en temel manası *birikmek*, *bir araya gelmek* ve *toplanmaktır*. *Medîne* kavramının en temel manası ise *ikamet etmek* ve *itaat etmektir*. Kur'ân'da kıssalar ve olaylar anlatılırken *medîne* ve *karye* kavramları arasındaki tasrîfe bakıldığında: *karye* daha çok; fikir, düşünce, tavır, davranış, kötülük, zulüm, ahlaksızlık, cimrilik ve küfür üzerinde bir araya gelmiş toplumların yaşadıkları yerleşim yerlerini ifade eder. *Medîne* ise aynı konularda ittifakın olmadığı, içerisinde mümin, münafık ve kafirlerin yaşadığı, din açısından kozmopolit insan tiplerinin bulunduğu, iyilik ve kötülükte öne çıkmış insanların var olduğu, ahlakî açıdan çarpık ilişkilerin yaşandığı, entrika ve nifak özelliklerinin ön plana çıktığı ve içerisinde sihir gibi toplumu etkileyecek meslek türlerinin ve resûllerin çağrısına itaat edenlerin bulunduğu şehirler için kullanılır. Genelde her iki kavram mezkûr özelliklere sahip olsa da aynı kıssanın anlatımında siyak-sibak içerisinde lafız-mana açısından *karye* ve *medîne* kelimelerinin tercih edilmesi buldukları yer itibarıyla daha ince ve kendine özgü farklı manaları barındırmaktadır. Bu bağlamda tasrîf; Kur'ân'ın, meânî ve beyân sanatları içerisindeki ayrı bir hususiyetini ortaya koymaktadır.

Kur'ân'da *karye* ve *medîne* kelimeleri arasında tasrîf açıklanırken tek bir parametre kullanılıp genellemeye gitmek bazı yanlış ve müşkillere sebep olmaktadır. Yapılan yorumlarda bu kelimelerin etimolojik incelemeleriyle elde edilen farklı manalarının ayrı ayrı kullanımı, böyle yanlışları önleyecek ve bu yanlışlar sonucunda oluşan müşkillerin hallini mümkün kılacaktır. Yapılan araştırmada bu kelimeler arasındaki anlam farklılığının, sadece etimolojik kökenlerine bağlı olarak değil aynı zamanda alternatif kelimenin farklı veya zıt anlamlı olması gerektiği düşüncesine dayandığı da görülmüştür. Bu çalışmada tasrîf sadece *karye* ve *medîne* kavramları üzerinden incelenmiş ve bu konuda bulguları anlamlı kılan birçok kaynak, bilgi ve sonuca ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar, genelde müterâdif/yakın anlamlı kelimelerin özelde ise Kur'ân'da yerleşim yerlerini ifade etmek için kullanılan *karye*, *medîne*, *beled*, *mısır* ve *dâr* gibi kavramlar arasındaki tasrîf ilişkisinin, ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

Abdülkâdir Râzî, Ebû Abdullah Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Muhtâru's-sihâh*. Beyrut: Mektebetü'l-'asriyye, 1999/1420.

Ahmednagarî, Kâdî Abdünnebî b. Abdürresûl. *Câmi'u'l-'ulûm fî ıstılahâtı'l-fünûn (Düstûru'l-'ulema)*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000/1420.

Albayrak, İsmail. "Kur'ân ve Anlatı(m) Bilim". *EKEV Akademi Dergisi* 6/13 (2002): 87-104.

Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmud. *Rûhu'l-meânî fî tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415/1994.

Aydın, Muhammed. *Kur'ân'da Benzer Âyetlerdeki Anlatım Farklılıkları*. Sakarya: Değişim Yayınları, 2001.

Bergen, Lütfî. *Medeniyet-Müslüman Toplumsallığın İnşası*. İstanbul: MG V Yayınları, 2014.

Beyzâvî, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsî'l-'Arabî, 1418/1997.

Bikâî, İbrahim b. Ömer. *Nazmu'd-dürer fî tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*. Kahire: Dâru'l-kitâbî'l-İslâmiyye, ts.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir. Dâru tavgî'n-necât, 1422/2002.

Bursevî, İsmâil Hakkî el-Halvetî. *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.

Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakîm (et-Tefsîru'l-vâdih hasebe tertîbi'n-nüzûl)*. Beyrut: Dâru'n-neşri'l-Mağribiyye, 1428/2008.

Cebel, Muhammed Hasan Hasan. *el-Mu'cemü'l-iştikâkiyyü'l-müessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 1431/2010.

Çalışkan, Necmettin. "Kehf Sûresi Bağlamında Hz. Mûsâ ve Sâlih Kul (Hızır) Kıssası ve Antakya'da Hızır İnançının Sosyo-Kültürel Etkileri". *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/18 (2015): 243-262.

Çalışkan, Necmettin. "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ashâbü'l-Karye ve Habîb En-Neccâr". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/30 (2017): 108-122.

- Çelik, Ömer. *Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Daşkiran, Yaşar. "Kur'an-ı Kerîm'deki Sarf 'Udûllerinin Anlama Etkisi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2018): 1347-1368.
- Demirci, Muhsin. *Konulu Tefsire Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs: Tertibu's-süver hasebe'n-nüzûl*. Kahire: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1383/1963.
- Dervîş, Muhyiddîn İbn. Ahmed Mustafâ. *İ'râbü'l-Kur'an ve beyânühû*, 4. Baskı, Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 1415/1994.
- Duran, Hasan. *Kur'an-ı Kerim'de Teceddüt ve Sübût Manası İçin Yapılan 'Udûl Çeşitleri*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2019.
- Durmuş, İsmail, "İftinân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 521-522. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed. *el-Mu'cizetü'l-kübrâ el-Kur'an*. B.y.: Dâru'l-fikri'l-'Arabî, ts.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed. *Zehratü't-tefâsir*. Kahire: Dâru'l-fikri'l-'Arabi, ts.
- Ebüssuûd Efendi, Muhammed. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, ts.
- Endelûsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyyân Esîru'd-Dîn. *el-Bahru'l-muhîf fi't-tefsîr*. Thk. Sıdkı Muhammed Cemîl. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1420/2000.
- Ettafeyyîş, Muhammed b. Yûsuf b. İsâ b. Salih Hafsî Adevî. *Teysîru't-tefsîr li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Maskat: Vizâratü't-türâsi'l-kavmi ve's-sekâfe, 1406/1986.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-Herevî. *Tehzîbü'l-luga*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1421/2001.
- Ferâhidî, Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-'ayn*. Thk. Mehdî Mahzûmî - İbrâhim Sâmerî. Beyrut: Dâru mektebeti'l-hilâl, ts.
- Gözeler, Esra. *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*. İstanbul: Kuramer, 2016.
- Hafâcî, Ebü'l-Abbas Şehâbeddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer. *Hâşiyetü's-Şihâb 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî: İnâyetü'l-Kâdî ve kifâyetü'r-Râzî 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*. Beyrut: Dâru sadr, ts.
- Hamad, Abdullah Hadar. *Revâi'u Kur'âniyyetün*. Lübnan: Dâru'l-kalem, ts.
- Hatîb, Abdülkerîm Yûnus. *et-Tefsîru'l-Kur'ânî li'l-Kur'an*. Kâhire: Dâru'l-fikri'l-'Arabî, ts.
- Hatiyye, Ahmed. *Tefsîru's-şeyh Ahmed Hatiyye*. el-Mektebetü's-Şâmiletü'l-Hadîse: Erişim: 22 Haziran 2019. <https://al-maktaba.org/book/32198/1070#p1>.
- Havvâ, Saîd. *el-Esâs fi't-tefsîr*. Kâhire: Dâru's-selâm, 1424/2003.
- Hererî, Muhammed Emin b. Abdullah b. Yusuf b. Hasan Urammî Alevî Eesyûbî. *Tefsîru hadâiki'r-ravh ve'r-reyhân fi ravâye 'ulûmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru tavki'n-necât, 1421/2001.

Hibyân, Müsennâ Muhammed. *Min revâ'î'l-beyân fî süveri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1435/2014.

İbn Acîbe, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdî Hasenî Şâzelî. *el-Bahru'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. Kahire: Doktor Hasan Abbas Zekî, 1419/1998.

İbn Âdil, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî b. Âdil en-Nu'mânî ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fî 'ulûmi'l-kitâb*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1998.

İbn Âşûr, Muhammed Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr: tahrîru'l-ma'ne's-sedîd ve tenvîru'l-'akli'l-cedîd min tefsîri'l-Kitâbi'l-Cedîd*. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye li'n-neşr, 1404/1984.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el-Endelüsî. *el-Muharreru'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. Thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422/2001.

İbn Berrî, Ebû Muhammed Abdullah b. Berri el-Makdisi. *Fi't-ta'rib ve'l-mu'arreb (Hâşiyetu İbn Berrî 'ala kitâbi'l-mu'arreb)*. Thk. İbrâhim Samerrâi. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, ts.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ Imâdüddîn İsmâil b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Thk. Sâmî b. Muhammed Selâme. B.y.: Dâru tayyibe, 1999.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ Imâdüddîn İsmâil b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. Alî Şîrî. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1408/1988.

İbn Sîde, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmail. *el-Muhassas*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1417/1996.

İbnü'l-Adîm, Ebü'l-Kâsım Kemâleddin Ömer b. Ahmed. *Buğyetü't-taleb fî târîhi Haleb*. Thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.

İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferac Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. Thk. Abdurrazzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'Arabî, 1422/2001.

İbnü'z-Zübeyr, Ebû Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm b. ez-Zübeyr es-Sekâfi el-Gırnâtî el-Endelüsî. *Milâkü't-te'vîli'l-kâtu' bi-zevi'l-ilhâd ve't-ta'tîl fî tevcîhi'l-müteşâbihi'l-lafz min âyi't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.

Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz İbn Mûsâ İbn İyâz el-Yahsûbî. *Meşârikü'l-envâr 'alâ sıhâhi'l-âsâr*. B.y.: el-Mektebetü'l-'atîka ve dâru't-türâs, ts.

Kannevcî, Ebü't-Tayyib Muhammed Sıddik Hasan Han. *Fethu'l-beyân fî makâsıdı'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. İbrâhîm el-Ensârî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'asriyye, 1992.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdurrahmân el-Mısırî. *ez-Zahîre*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1994.

Kâsimî, Muhammed Said Cemaleddîn. *Mehâsinü't-te'vîl*. Thk. Muhammed Bâsil. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418/1998.

Kubeysî, Ahmed Ubeyd. *Mevsûatü'l-kelîmeti ve ehavâtiha fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. Thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Atfîş. 2. Baskı. Kâhire: Dâru'l-kütübî'l-Mısriyye, 1383/1964.

Kuşcu, İrfan. *Kur'an'ın Tasrîf Üslûbu (Tahlili ve Temellendirilmesi)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Kuşcu, İrfan. "Muhammed Ebû Zehra'nın Tasrîf Anlayışı". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2016): 73-98.

Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Letâifü'l-işârât (Tefsîru'l-Kuşeyrî)*. Thk. İbrâhîm el-Besyûnî. 3. Baskı. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-âmme li'l-kütüb, ts.

Mâverdî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî. *Tefsîru'l-Mâverdî en-nüket ve'l-uyûn*. Thk. es-Seyyid İbn Abdü'l-Maksûd b. Abdü'r-Rahîm. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.

Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke. *Meâricü't-tefekkür ve dekâiki't-tedebbür, Tefsîrun tedebbürîyyun li'l-Kur'âni'l-Kerîm bi hasebi tertîbi'n-nüzûli vifka menheci kitâbi "Kavâidü't-tedebbürî'l-emseli li Kitâbillâhi Azze ve Celle"*. Dimeşk: Dâru'l-kalem, 1420/2000.

Mevdûdî, Seyyid Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Mukâtil, b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil*. Thk. Abdullah Mahmud. Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâs, 1423/2003.

Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tâcilarifîn b. Ali. *et-Tevkîf 'alâ mühimmâti't-ta'arîf*. Kâhire: Âlemi'l-kütüb, 1411/1990.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1375/1956.

Müslim, Mustafa. *Mebâhis fî i'câzi'l-Kur'an*. Dimeşk: Dâru'l-kalem, 2005.

Mütehasıs Ulemâ Heyeti. *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyyeti'l-mütehasasa*. Mısır: el-Meclisü'l-a'lâ li's-şuûni'l-İslâmiyye, 1423/2002.

Nâsirî, Muhammed Mekkî. *et-Teysîr fî ehâdîsi't-tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1405/1985.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Hasan Abdulmun'im Şelbî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001.

Nisâbûrî, Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kimmî. *Garâibu'l-Kur'an ve reğâibu'l-Furkân*. Thk. Zekerîya 'Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1416/1996.

Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. 4. Baskı. Ankara: Ankara Okulu, 2013.

Râzî, Ebu Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddîn. *Mefâtîhu'l-gayb*. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1420/1999.

Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-menâr*. Kahire: el-Heytû'l-Mısriyyetü'l-âmme li'l-kitâb, 1411/1990.

Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbûrî. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'an*. Thk. Muhammed İbn Âşûr. Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 2002.

- Sa'dî, Ebû Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdullâh b. Nâsır. *Tefsîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî tefsîri Kelâmî'l-Mennân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *Dirâsetü'l-müteşâbihi'l-lafziyyi min âyi't-tenzîl fî kitâbi Milâki't-Te'vîl*. Amman: Dâru Ammâr, 1432/2011.
- Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *Es'ile beyâniyye fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1432/2011.
- Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *Lemesâtün beyâniyyetün fî nusûsin mine't-tenzîl*. el-Mektebetü's-Şâmiletü'l-Hadîse. Erişim. 22 Haziran 2019. <https://al-maktaba.org/book/8312/59>.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî. *Tefsîru'l-Kur'ân*. Thk. Yâsir b. İbrâhîm - Ğanîm b. Abbâs b. Ğanîm. Riyad: Dâru'l-vatan, 1418/1997.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys İmamülhüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed. *Tefsîru's-Semerkandî: Bahru'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1413/1993.
- Sıcak, Ahmet Sait. "Kur'ân Yorum Geleneğinde Habîb En-Neccâr: Bir Literatür İncelemesi". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/40 (2017): 445-460.
- Sıcak, Ahmet Sait. "Nüzûl Dönemini Bilmenin Anlama Etkisi: "Fülki'l-Meşhûn" Olgusu Üzerine Bir İnceleme". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Haziran 2019): 147-176.
- Şerefeddin, Cafer. *el-Mevsûatü'l-Kur'âniyye hasâisü's-suver*. Thk. Abdülaziz b. Osman. Beyrut: Dâru't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 1420/1999.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed Abdullah. *Fethu'l-kadîr*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1414/1994.
- Şinkîti, Muhammed Emin b. Muhammed Muhtâr el-Cekenî. *Edvâü'l-beyân fî izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1415/1995.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm: es-Sirâcü'l-münîr*. Kahire: Matbaatü Bûlâg, 1285/1868.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'l-a'lemî li'l-matbû'ât, 1417/1997.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. B.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.
- Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl. *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997.
- Tala, Murat. *Sarf ve Nahiv Açısından Kur'ân'da 'Udûl*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru nahdati Mısır, 1418/1997.
- Tîbî, Şerifeddîn el-Huseyn İbn Abdullâh. *Fütûhu'l-ğayb fî'l-keşfi 'an kinâ'i'r-rayb (Hâşiyetü't-Tîbî 'ale'l-Keşşâf)*. Thk. İyâd Muhammedu'l-Ğûc. B.y.: Câizatü debi'd-devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1434/2013.

Topaloğlu, Bekir. “Yâsîn Sûresi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 43: 341. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Useymî, Muhammed b. Salih. *Tefsîru'l-Fâtiha ve'l-Bakara*. Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1423/2003.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *et-Tefsîru'l-Basît*. Thk: Aslü Tahkîkîhî fî Risâleti Duktûrât bi Câmîati'l-İmâm Muhammed b. Suûd, Sümme Kâmet Lecnetün İlmîyyetün mine'l-Câmîati bi sebkihî ve tensîkîhî. Nşr: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, Câmîati'l-İmâm Muhammed b. Suûdü'l-İslâmiyye, 1413/1993.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *el-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dimeşk/Beyrut: Dâru'n-Neşr, Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1415/1994.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Livatâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 198-200. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Yazır, Elmalılı M. Hamdî. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.

Yılmaz, Necla. *Kur'an'da Karye Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2015.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed Abdürrezzâk el-Hüseynî Ebü'l-Feyz. *Tâcü'l-'arûs*. B.y.: Dâru'l-hidâye, ts.

Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kâhire: Dâru İhyâi'l-kütübî'l-'Arabîyye, 1376/1957.

Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-irfân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. 3. Baskı. Kahire: Matbaatü İsâ el-bâbî el-Halebî, ts.

İnternet Kaynakları

Derin Düşünce. “Lütfi Bergen ile söyleşi”. Erişim: 11 Haziran 2019. <http://www.derindusunce.org/2012/06/26/lutfi-bergen-ile-soylesi/>.

el-Fark beyne'l-karye ve'l-medîne. Erişim: 11 Haziran 2019. <https://www.facebook.com/quraan.ziad/posts/182904831856686>.

el-Mektebetü's-Şâmiletü'l-Hadîse “Tefsîru's-şeyh Ahmed Hatîyye”. Erişim: 22 Haziran 2019. <https://al-maktaba.org/book/32198/1070#p1>.

el-Mektebetü's-Şâmiletü'l-Hadîse “Tefsîru's-şeyh Ahmed Hatîyye”. Erişim: 22 Haziran 2019. <https://al-maktaba.org/book/32198/2330#p1>.

el-Mektebetü's-Şâmiletü'l-Hadîse. “Lemesâtün beyâniyyetün fî nusûsin mine't-tenzîl”. Erişim: 22 Haziran 2019. <https://al-maktaba.org/book/8312/59>.

Mecelletük. “el-fark beyne medîne ve'l-karye mevzu' şâmil”. Erişim: 11 Haziran 2019. <https://www.magltk.com/difference-between-city-and-village/>.

Mültekâ Ehli'l-Hadîs, Ebû Abdi'l-Mu'îz - Muhammed Halef Selame, Mâ vechü'l-i'câz fî kelîmeti karyetin ve medînetin fî Sûreti'l-Kehf, Erişim: 11 Haziran 2019, <https://www.ahlalhdeeth.com/vb/showthread.php?t=137684>.

Münteda'l-Kefîl. “Mel farku beyne'l-karyeti ve'l-medîneti fî'l ma'nâ fî'l-Kur'âni'l-Kerîm”. Erişim: 12 Haziran 2019. <https://forums.alkafeel.net/showthread.php?t=86650>.